

ВІСТНИК

(Nachrichtenblatt
des Bundes
zur Befreiung der Ukraina)

Союза визволення України

Виходить що тижня в неділю.

Річна передплата виносить 10 К. (4 рублі), піврічна 5 К. (2 рублі), квартална 3 К. (1·20 рублі). ∴ Ціна сього числа 30 сот. (15 коп.).

Редагує Комітет.

Видає і відповідає за редакцію: **Волод. Біберович.**
Адреса редакції: Wien VIII., Josefstädterstraße 79, II. Stiege,
Tür 19. Адміністрація: Tür 6.

Менших рукописей і віршів не звертаєть ся; з приводу того не входить ся в ніяку переписку.

II. рік.

Відень, 12 грудня 1915.

Ч. 55—56.

Просимо вирівнати залеглу передплату, бо в противнім разі здержуєть ся висилку часописи.

Організуємо коляду борцям за Україну.

Де ні били ся-б вони, наші браття, батьки й сини, в польських болотах, на рівнинах Волині, чи галицькім Поділля, в гористій Сербії, в красових скелях над Сочею, у проваллях каринтійських і тирольських гір, — скрізь вони воюють за вдержанне української національної окремішности й за краще національне завтра цілої соборної України. Й чи хто зносив найстрашніші невігоди в Карпатах, чи не сла кого тріумфальна побідна хвиля через Галичину, Польське Королівство, Холмщину, Пинщину й Волинь, чи хто спинав ся в Карпатах і Сербії в глибокім снігу по горах, на тисячу і більше метрів високих, і переніс найбільші муки без даху в ночі, серед голоду та холоду, чи кого засищували на італійськім фронті не тільки тяжкі гранати, але й тяжке камінне розірваних скель, а він, не зважаючи на се, обтряс з себе пил і груз та кулею або крісом прийняв ворога, — кождий з них за Україну вибирав смерть над житте. Й все одно, чи хто з них мав на собі просту, сіру куртку, чи відзнаку підфіцера або поручника, всякі різниці в рангах і ступні освіти зникають. І хоч кінноту поставила теперішня війна перед зовсім відмінними завданнями, вона виконувала їх звірцево. Технічні війська мостили шляхи побід. Славна артилерія, хоч гарматній гук роздирав її нерви, нищила своїми цільними вистрілами батареї ворогів, засищувала гранатами їх сховки та безнастанним огнем здержувала ворожі резерви. Одначе вся та блискуча сміливість і посвята не могла-б довести до побіди, якби в найважнійшій хвилі не явила ся цариця всього оружа — піхота, єгри чи стрільці, й не простягнула руки по пальму побіди. В порозриванім стрілецькім рові, між убитими й раненими, виставлена вона на смертельний огонь артилерії та ціляє крісом на ворожі розстрільні, щоб їх відперти, бо вони під градом стрілів хочуть зблизити ся, — або на даний знак своїх провідників зриваєть ся та з певною смертю перед очима йде на ворога

через зілляні кровю поля, щоб укінці в геройській битві на баїнети, муж проти мужа, з грудьми відслоненими для ворожої стали, в поті й крові, кулаками вибороти побіду.

Ті, до кого звернені отсі слова, мали нагоду пережити всі страхиття війни, а бодай приглянути ся їм з боку. На всіх нас тяжить родинний обовязок памятати про коляду передовсім для нашої національної, невеликої, але славної й дуже заслуженої армії — Українських Січових Стрільців, далі для всіх українських полків в Австро-Угорщині, потім для ранених українських вояків і стрільців, вкінці, для тих котрі улягли ворожій перевазі та тужать за рідним краєм у полоні.

Покажім ділом, не словами, що почуваємо себе одною великою українською родиною.

Зазив „Української Боввої України“ складати як найчисленнійші жертви на коляду для У. С. Стрільців ми вже подали в нашій часописи. „Український жіночий комітет помочи раненим“ у Відні прислав нам також свій заклик до української громади посилати жертви в грошах і натураліях (тепле біле, вовняні рукавички й т. д.) на адресу „Ukrainisches Damenhilfskomitee für verwundete Soldaten“, Wien I, Riemergasse 1. Обовязком українського жіноцтва є зорганізувати коляду систематично, обійняти в ній ще українські полки та полонених. А всі ті, що перебули московську інвазію й тепер можуть свободнійше відітхнути, що привязують вагу до вирвання з московських кігтів Холмщини, Пинщини та частини Волині, або що перебули серед менших і більших приємностей і неприємностей дотеперішній час скитальцями, — поспішати з щедрими датками на сю ціль, яка є обовязком кожного Українця, що не згинув на полі бою, в московській тюрмі або яким Талергофі.

Рішучу зміну думки про нас на нашу користь вибороли нам геройські чини сміливих Українських Січових Стрільців, сміливих українських полків!

Доля Сербії.

Країну, звідки вийшов початок всесвітньої закрутки, зайняли вже війська союзників. Крім території попала в руки німецьких й австро-угорських військ величезна добича, про яку можна виробити собі деякий погляд з числа понад 160.000 полонених і понад 600 гармат у самій третій проти-сербській офензиві. „Опікунка славянських народів“ Росія, котра пхнула Сербію в теперішню катастрофу, не поспішила в критичній хвилі з помічю Сербії та здала її зовсім на божу волю.

Слізми та кровю перепоєна сербська земля певно не благословить своїх злочинних покровителів. За злочини династії та російських висланників тратить один славянський нарід державну самостійність, наче перервав собі шлях до сонішної будучности. Та так може тільки здавати ся. В дійсности страшна лекція, дана московськими ненаситниками сербському народови, звелить йому завернути з теперішнього шляху бути знярядом московської політики для виключно московських цілей і на іншій дорозі шукати здійснення своїх національних ідеалів.

Терпінням неповинних мас сербського народу спочуваємо глибоко не тільки з загально-людської причини, але й зокрема тому, що сербський нарід попав ся в сіти того самого павука, котрий не тільки не дає жити українському народови в Росії, але й простяг свою ведмежу лапу й на той шмат української землі, де бодай пробоем здобуває собі український нарід умови самостійного національного життя.

Тепер більше, ніж в іншим часі, потребує Сербія провідників, котрі не тільки зорентували ся-б у теперішнім положенню, але й уміли відслонити заслону темної будучности. Здаєть ся, до таких завдань найкраще надають ся сербські політики в роді обох президентів міністрів з часу Обреновичів, Владана Георгієвича й Вукашина Петровича, далі університетського професора Перича, котрі не втікли разом з сербським військом і правительством, але zostали ся на місці, коли ввійшли австрійські війська. Вони саме повинні

дати початок новим змаганням. Привид збудування Великої Сербії на руїнах Австро-Угорщини належить уже до не-здійснених солодких сербських мрій. Зате мають тепер Сербі можливість злучити ся разом зі своїми австро-угорськими братами під австрійським панованнем. І найкорисніший вихід для Сербів, щоб змагання в сім напрямі вийшло від самих Сербів. І менше розчарованне пережила-б тоді сербська нація й одержала-б змогу швидшого загоєння ран, а Австро-Угорщина позбула ся-б сербської іреденти.

Держави гинуть, народи живуть вічно. Яка страшна була провина Сербії, се не провина цілого народу, тільки одного гуртка висланників російського правительства, котрим самі Сербі не будуть по війні вдячні за теперішню катастрофу. Одначе коли прийшло ся боронити рідного краю, всі Сербі вхопили за зброю та звідомлення генеральних штабів союзних держав, а ще більше воєнні кореспонденти з сербського поля бою нераз зазначували надзвичайну героїскість сербських вояків. І як колишні бої на Косовім Полі зродили відомий сербський лицарський епос, так теперішня війна не може піти в забуттє, але ввійде глибоко в свідомість сербського народу. Й побідники повинні подумати над тим, щоб те завзяте, яке зродить ся в Сербів по часовім пригнобленню й реакції, вийшло на користь і сербського народу й теперішніх побідників. У потоках крові обмив сербський нарід страшний злочин, яким у першій мірі позбавлено життя приятеля нашого народу, а дальше за злочин хай відпокутують ті, котрі в своїй кузні викували його. Щоб мати Сербка не мала притоки хибно пояснювати причини сеї війни своїй донці, а батько Серб свому синові, сьому повинні запобігти союзні держави тим робом, що злучать усіх Сербів під австрійським панованнем і дадуть їм всесторонню спроможність повного національно-культурного й політичного розвитку. Та найкраще було-б, якби почин у сім напрямі вийшов з самої Сербії.

М. Дзв—н.

Перша жертва.

Село Красноїля, косівського повіту, на Гуцульщині, вислало до У. С. Стрільців двадцять хлопців. Вислало що найкращих, дотого й їх провідника.

Михайло Маротчак був один з найкращих синів села. Скінчив народню школу й ціле життя працював для добра українського народу, а зокрема для свого села. Як мав десять літ, то на зазив кацапа-попа та сврго батька вступив до читальні товариства Качковського. Як тільки завязали в селі читальню „Просвіти“, відразу покинув кацапське „гніздо“ й записав ся в члени читальні „Просвіти“ й „Січи“. Тоді мав чотирнадцять літ. Саме завязав ся в Красноїлі „Гуцульський театр“ під проводом д. Гната Хоткевича. Маротчак, як молодий, працюючий хлопчина, на перший зазив вступив до нього та брав найвизначніші ролі (напр. у „Верховинцях“ ролю Прокопа). З театром Маротчак обїхав усю східну й західну Галичину, все читав пильно, що попало під руки, а зокрема патріотичні книжки й газети „радикальної партії“, до котрої належав.

Коли почали збирати У. С. Стрільців, коли розіслали по краю заклики, то Маротчак перший причинив ся до завя-

зання „Стрільцького Комітету“ в селі. Не зважаючи на те, що був слабкий, бо й ціле літо перележав на тиф, відбував пильно вправи та старав ся як найбільше зеднати хлопців до У. С. Стрільців. І за його покликом з маленького гуцульського села Красноїлі зібрало ся двадцять стрільців в осени 1914 року.

Належав до сотні Івана Коссака та з нею виїхав 30 вересня в поле. Коли в селі Вербязі під Бескидом курінний отаман Гр. Коссак дав приказ зголошувати ся десятками на стрілецькі стежі, Маротчак був перший. Коли на горі Станеци стрінули ся стрільці з козаками й треба було подати ся назад, то Маротчак був останній. Раз прийшов четарь Носковський й оголосив, що треба двох людей, котрі перебрани пішли-б на звіді. Маротчак і тепер зголосив ся, перебрав ся й пішов. Йдучи, казав: „Я знаю, що більше не верну ся з сих звідів, але мушу йти, бо я на те стрілець, щоби сповняти як найтрудніші задачі.“ Москалі робили тоді відворот, а Маротчака вислали до Дрогобича. Як вернув ся з добрими й корисними вістями, вислали його другий раз. Сей раз не пощастило ся йому. Москалі пізнали на нім

військову сорочку, замкнули до арешту, а на другий день засудили на смерть через повішення. Не помогли жадні викрути й вимівки. І так Маротчак чекав три дні на свою страшну-неминучу смерть. Аж четвертого дня рано настала страшна стрілянина під Дрогобичем. Маротчакови стало легше. Незабаром утекли Москалі, а наші стрільці ввійшли до міста. Маротчак подивився через дірку в стіні й пізнав свою сотню. Почав з радости кричати та кликати помочи. Прийшов сам сотник, розбив двері й визволив його. Бідний плакав і сміяв ся з радости, скакав і танцював. Узняв кріс і пішов разом з товаришами.

Декілька днів пізніше всі йдуть у гори. Йдуть ще в лавах, йдуть каміністим провалом, потоком, йдуть уперед і за селом Камінкого обсаджують гору Ключ. У великім лісі грубі дерева гранати виривають з корінням, шрапнелі зламують їх верхки. Та стрільці йдуть уперед, кулі свищують, як град, машиновий кріс грає без перестанку. Вже декількох

стрільців упало, декількох ранених. — Гурра! Гурра! — зробився крик, як у пеклі. Маротчак іде та стріляє без перестанку. Нараз біжить до нього Москаль з найженим штиком і Маротчак стріляє та забиває ворога на місці. Йде все дальше вперед і за хвилину зза дерева вискакує Москаль і кидається на Маротчака. Стрінулися, як дикі льви. Москаль хоче пробити Маротчака в груди, той відбиває багнет, однак Москаль пробиває вкінці його груди. В тій хвилі Маротчак пробиває ногу ворогови й лишає в ній свій багнет. Падуть оба на землю. Як прийшли до них стрільці, були вже оба неживі.

Так згинув провідник й організатор красноільських стрільців, перший, коли ще всі інші були між живими. Й не тільки Красноіля, але й увесь косівський повіт стратив одного споміж своїх щирих робітників на народнім культурнім полі.

У. С. С. Іван Гелетюк.

Пам'яті підхорунжого У. С. С. Михайла Вербняка.

Ми жили в тісній привязи, яка нерідко зав'язується на полях боїв. Перебували в сотні Дідушка довгого півроку. І як сіре олово шрапнелі розділило нас, кидаючи мене на шпитальну постіль у далеку чужину, то ми наче дальше жили разом, почували себе близькими, переписувалися трохи не щодень. Я радів, що там далеко серед широких піль і під свистом ворожих куль б'ється вірне серце побратима.

Аж нараз, несподівано, в часі останніх тяжких боїв над Стрипою, що вкрили У. С. Стрільців новими лаврами слави, — мій дорогий Михайло перестав писати. Минув тиждень, другий, — від нього не було ані словечка. Аж укінці справдилося страшне, пресумне передчуття: один товариш замічає в листі: „Вам певно звісно, що тов. Вербняк погіб. Шкода щирого товариша!“

Мій жаль, мій душевний біль, сердешній, що пече гірш, ніж порване оловом тіло, зрозуміє хіба той, хто знає, що се воєнне побратимство, хто сам утратив доброго, близького, любого приятеля. Так ось приходиться ще раз до живої крові розклеплювати болочі рани, приводити на пам'ять увесь час, який ми разом перебували, щоби сказати декілька слів над свіжою могилою любого товариша.

З покійним Михайлом Вербняком зійшовся я ближше попередньої зими в часі карпатських боїв. Військова вдача була в Покійного. Все веселий, усім задоволений, а найважливіше щирий. Не було завдання та наказу, якого він не сповнив би до найменших дрібниць, без тієї обурення. Гурток, у який він увійшов, ніколи не був у понурім настрою. Своєю веселістю осолоджував найбільші труднощі. Був щирим товаришем, відданим усею душею.

У літі 1914 року не застав уже У. С. С. у Львові, тож поїхав до Самбора, де четарь Чмола збирав гурток стрільців. Коли опинився в кадрі, вступив до відділу, який з підхор. Сідельником поїхав на Раву Руську. Коло сього містечка лежало його рідне село, хотів його особисто боронити перед наїзником. Їхали кругом через Відень, Краків і всюди розносили славу про У. С. С. (їхали в стрілецьких одностроях). Та їх гарний намір був спізнений. Росіяне були вже під Тарновом... Через Новий Санч, де витала їх польська суспільність досить радо, вернули знов у кадрю. Михайло вступив до сотні Барана. З нею відбув першу карпатську, осінню

офензиву. Потім був якийсь час при штабі бригади та мав вигляди зостатися там постійно як товмач, але молода кров жаждала більш активної участі в великій війні. Добровільно пішов до сотні та скоро здобув собі ступінь вістуну, що в стрілецтвіполучене з великими труднощами, а ще більшою відвічальністю. Вістуну в головній мірі здобули стрільцям ту славу, яку сьогодні мають. У зимі коло Різдва серед безнастанних змін воєнних становищ найшовся Михайло коло нашої сотні, де стрінув свого товариша Суха, перейшов отже до нашої сотні. Відтоді був разом зі мною в сотні. Налезав до найкращих провідників стеж у сотні Дідушка. В лютім у часі другої офензиви стрінуло його велике нещасте: стратив дорогого товариша-приятеля четаря Суха. Серед щоденних боїв сотні, в яких покійний усе визначався, прийшла битва на горі Маківці. Своєю хоробрістю та заслугами показався Покійний гідним серед загального числа героїв окремого відзначення срібною медалю хоробрости. Та се не змінило його: робив далі свою тяжку службу, веселив і піддержував товаришів у прикрих часах і працював ідейно серед них, нагадуючи їм усе їх високу ціль. Щиро зайнявся стрілецьким фондом. Думав великі думи про будучу працю...

Того дня, коли я за Галичем мусів покинути його, він ледви уйшов смерті в часі своєї стежки. Відтоді він як підхорунжий вів чету. Недавно дістав був відпустку домів. Радів дуже. А повернувши, тішився, що застав товаришів також веселими. Подано його на хорунжого; та не судилося діждати...

Росіяне захотіли перебити себе саме в тім місці, де боролися У. С. С. Та герої своїми грудьми загородили дорогу. Між іншими віддав буйну голову серед рідних подільських степів і Михайло.

Спиш далеко, дорогий Товаришу-побратиме! Заскоро стерлися твої буйні крильця, не перелетіли широкого моря. Як що мій голос дійде до Тебе, прийми з далекої чужини поклін за твої героїські вчинки та найсердечнішу дяку за твоє добре серце та дружну щирість. Прощай, любий Друже, та сни про кращу долю твого нещасного народу!

Микола Опока.

Листи Катрусі.

1.

Як ти від нас пішов,
На світі сумно стало,
Дрібненький дощ ішов,
В городі квітте вяло.

Й куди тепер не йду,
До ліса, чи на поле, —
Тебе я не найду
Ніколи вже, ніколи.

Лишили ся мені
Лиш спомини чудові,
Неначе ті пісні,
Невиспівані в слові.

Неначе ті пісні,
Що не співають, — снять ся,
І родять ся у сні
І в сні хвиба здійснять ся.

2.

Колиб я мала, колиб я мала
Та ластовині крила,
Мене-б від тебе не відірвала
Ніяка в світі сила.

За гори-ріки, за гори-ріки
Летіла-б за тобою,
А так, мій милий, мабуть на віки
Зостанусь сиротою.

3.

Жаль мені мамі. Дуже тяжко хорі.
Вже на хвилину лжєска не кидають.
Недавно були з міста два доктори, —
Що за недуга — сказати не знають,
З тим і вернули . . . Сумно, милий, сумно!
Здаєть ся, — чуви, як йде в хату трумно.

А ще сумнійше, що все памятають,
Ніби твереза, здорова людина.
На хвилю тільки часом забувають,
Який рік маєм, яка нині днина,
Але війною їйкавлять ся дуже
І все про тебе питають, мій друже.

„Коли він верне? — кажуть. — Я так хочу
Бачити військо наше, нім сконало.“
А я — мовчу. Сльозами хустку мочу,
Зубами губи до крові кусаю,
Щоб не зайти ся плачем, не сказати,
Що їм вже тяжко буде вас діждати.“

Що ви далеко, гень, гень за світами,
А ворог близько, все ближше і ближше . . .
Часом — всі сплять, — я підійду до мамі,
А мама шепчуть: „Схились, доню, низше!
Чи правду кажеш? Може він ранений?“
„Ні, він здоровий. Йде до нас, нене“.

Йдуть, але інші, непрошені гості,
Йдуть, мов та хмара, мов туча бурлива.
Зі сну зриваюсь . . . ось — ось, вже на мості,
Вже на подвірю . . . Що-ж я нещаслива
З мамою зроблю? . . . На щастє — се грає
Вітер осінний і браму тручає.

То знов — опівніч — зірву ся з просоння,
Бо ніби чую голос, так для уха
Милій твій голос . . . Грають оболоння,
А ви ідете, ніби заверуха,
Ніби той вітер, що з нашого дому
Мав зірвати московську соломку.

Та се лиш злуда . . . Сердечне бажання,
Сон, який вічно душі нашій снить ся.
А дійсність? . . . Зійде сонечко поранне
І ніби світить, а світ чомусь тьмить ся.
„Коли-ж надтянуть? . . . питає знов мати.
„Чому не йдуть вже?“ — Що-ж мені сказати?

4.

Ти бачив, як павук
Обновує вікно;
Так смуток свою сїть
Прядє й прядє в одно.

І ніби сонце там
І грє і сія,
Мені-ж ні ясности,
Ані тепла нема.

Лиш вічно мріє дощ,
Слота, як день, так ніч,
Зітхання йдуть з грудей,
А сльози кануть з віч.

Ні, ні! Нема вже сил,
Скінчив ся мій терпець.
Посеред тих могил
Блукаю, ніби мрець.

І вір мені, колиб
Надії не було,
На моїм гробі вже
Будяче-б поросло.

Надія-ж нас манить:
Стривайте! Йде весна;
Що вснуло в осени, —
Пробудить ся зі сна.

Пробудить ся і знов,
Розвєть ся, зацвіте.
Недармо-ж лєть ся кров
І смерть мете, мете!

Недармо-ж лєть ся кров,
Мов рана — весь наш край.
Одна, одна любов
Тій кривді зробить край.

*

Ти бачив, як павук
Обновує вікно;
Так смуток свою сїть
Прядє й прядє в одно.

Б. Лепкий.

Вже більше в мене родини немає.

Правдива подія з воєнних часів на Волині. (Оповідання дівчини.)

На Волині, де повню службу в військовім полевім шпиталі, записав я з оповідання сироти-дівчини правдиву подію.

Надходить пора ранньої лікарської візити. Оглядаю ще раз, чи все в порядку в кімнаті для хорих і в сінях. Знадвору входить несміло селянин. Старенький, зарослий мужик літ до 60. Побожно здимає шапку з голови та кланяєть ся низенько. Говорить несміло й робить вражінне, начеб просив ласки-милосердя, вибачіння йому за тяжкий злочин. Здоровить „добрийдень панови“ та несміло калічить з польська: „Я, прошу пана, прошу ласки, чи панове доктори не дали би ради дитині? — „Що-ж їй? — питаю? Говорить, як вас мати вчила, й не ломить дурно язика.“

Селянин здивовано, але вдоволено подивив ся на мене. — „Та ви, пане, також знаєте по нашому“. Й говорив уже сміливіше та чистим українським виговором. Та бо нещастє. Приніс бомбу, впустив на хату та тяжко покалічив ся. Хвала Богу, що в хаті нікого не було. Може панове в нещастю поратували-б?“

Дістаю приказ з двома вояками принести хлопця до шпиталю. Лічимо його. До нього що-днини заходить його 16-літня сестричка. Але яка вона дивна та незвичайна дівчина. „Чи вона така дурна, чи горда, чи яка законничка“ — говорять до мене хорі вояки. Таж вона не подивить ся на нікого та рідко коли хоче відповісти.

З вигляду й руху се дівчина, яка могла-б постидати не одну міську красуню, а така непривітна! Я заборонив воякам говорити з нею, бо завважав, що дівчина переживає якийсь внутрішній біль. На мої питання відповідала також дивно ніжно та чемно словом „так“ або „ні“. При прощанню говорила: „Дякую вам, пане“. Коли лічення робило добрі поступи, дівчина стала відповідати довше на питання. Я чекав нагоди, щоб вона розкрила свій біль переді мною.

Раз, коли я впевняв її, що братови не грозить ніяка небезпека, дівчині перший раз зраділо лице й вона сказала: „Дякую вашим панам і вам, що ви мені виратуете сього останнього брата. В мене бо крім нього вже більше на світі родини немає. Якби він умер, то краще-б, щоб і я. Я, бачите, вже багацько пережила, а його смерть, уже віддай заслаба я, щоб пережила. Він, бачите, в мене вже останній. Тому місяць в мене й батько були й мати і старший брат і своя хата, скот, коні. Сьогодні я, бачите, кругла сирота в чужих людей. Все за той короткий час я втратила. Батькови могилу я сама ось там за селом усипала, моєї бідної матери не було кому поховати, старшого брата в москалі забрали тай певно не верне.“

„Оповідж-но, Єлисавето, — так дівчина звалась, — докладно, як то все було“ — просив я, коли побачив, що дівчина хоче перший раз говорити.

„Я бачу, що ви не посмістєсь наді мною й не пожартувати хочете з мене, як то люблять усі вояки. Тому оповів вам нещастє. Як бачите, втікали перед вами всі, втікали й ми“.

„Оповідж-но по правді й по щирости, дівчино, не як воякови, але як твому приятелеви. Чи таки вас насильно забрали з вашого села, чи втікли ви самі зі страху перед нами?“ — перебив я оповідання дівчині.

„Пане! — Втікали перше з мусу, бо вперед стражники, потім козаки вигоняли й били, втікали й зі страху. Зрештою втікали всі, то як було одному лишити ся? Ось тою дорогою не було видно нічого цілими тижнями, тільки вози й людей. А все втікало перед вами. І як було нам лишити ся? Та-ж знаєте, що не легко було нам залишити своє господарство, все зібране з поля на повну загибель й самим їти, а не знати, де й на як довго. Й тому, що правда, хоч як ми бояли ся вас, не так вас, як тих Мадярів і Германців, якими нас так наші страшили, то таки якби не мус, то мало хто з наших був би поїхав“.

„Ну, бачу, що щиро мені хочеш сказати правду. Але скажи, дівчино, чому то зостало ся на Волині більше Поляків, Німців, Чехів, ніж наших. Як був мус, то думаю для всіх однаковий“.

„Ну, бачите, дехто зістав ся, бо мусів, так, як я. Чому я зістала ся, хочу саме вам оповісти. Мій дядько, в якого я тепер живу, зостав ся також тільки тому, що в його жінка також тоді лежала на слабість. Інший зостав ся знов тому, бо не мав чим їхати, бо вояки забрали йому віз чи коні, інший ще тому, що в дорозі поломив колесо!“

„Та більше ще людей зостало ся там, де не так близько гостинця, як ось у нас, де найбільше салдатів і стражників вештало ся, де ми на те пекло цілими місяцями дивились. А що зосталось більше Поляків, Чехів, Німців, то правда. Вони, бачите, таки розумніші, ніж наші люде, та в дорозі вже знайшли спосіб відлучитись від нас десь у бік, щоб зостатись десь у лісі й опісля вернути до дому. І що правда, наші якось то менше вважали на них. Чому, їх то річ. Бог святий їх політику знає“.

„Та знаєте, коли вже говоримо про те, я вже межі вами й пізнала, які ви добрі люде, бачила вже багацько й тих страшних буцім-то Мадярів і Германців, якими нас найбільше страшили й яких ми найбільше бояли ся, але не можу не пожалуватись на нашого таки батюшку. Вони то чи не найбільше причиною, що ось ті села пусті, вони чи не найбільше причиною найбільшого нашого, а тим самим і мого нещастя. А ми так усі вірили, що вони, наш батюшка, про нас хоч у такій хвилі дбають. А вони то, наш батюшка, представили вас, Австрійців, так, буцім-то то ви люде без серця, без милосердя. А ми, бачите, так привикли були вірити, що наші батюшка, котрі чейже більше знають від нас, що вони чейже в тій страшній хвилі, де розходить ся про житте й майно наше, наш приятель. І я, пізнавши сьогодня вас, пізнавши, яку то вони неправду нам говорили й якого нещастя причиною були, так думаю, як вони то відпокутують і чи відпокутують той страшний гріх, що вони нас усіх в таке страшне нещастє загнали“.

„Якби одно слово батюшки „зостаньте ся на божу волю“, то певні будьте, що хіба закованих були-б нас вивезли Москалі з собою. А вони лиш одну пораду, розраду в нашім горю мали: „Люде, кажуть, старий воріг уже недалеко, хто вірить у Бога й хоче себе та рідню ратувати, за мною“, й самі перші вибрались з родиною. — Так заговорила ся я, — а ви властиво просили оповісти вам, як то сталось, що так нагло втратила я своїх любих батька й маму. Не описуватиму того страшного виходу з нашого

села, того плачу, крику й зойку, того сумного походу нашого, як то трупів і всяке добро можна було подибати по ровах. Сього всього, кажу вам, паноньку, й на воловій шкурі не списав би, що ми тоді пережили, що ми тоді бачили“.

„Досить, що з нас один гурт, може з п'ять соток люда, стояв у лісі коло Рівного й там стояли ми зо три неділі. Тішилися хоч тим, що не їдемо дальше, а салдати все потішали нас, що завтра, мовляв, робимо „наступленіє“ й за декілька днів усі будете дома. Тимчасом голос гарматніх стрілів щораз то більше було чути. Нарешті там, де ми стояли, прийшло більше наших салдатів. Копали окопи. Вони то вибрали воду з тих криничок, які люде собі в лісі злагодили й уживали. Не стало нам води. Тоді мусіли ми брати й пити ту червону воду з брудних калужок, через котру я втратила батька, певно, що й мою любу матір. Й я її пила. Та якось пан-Біг уратував мене від пошести.“

„Чому-ж ти кажеш, що певно втратила й матір, коли сього не знаєш певно?“ — запитав я.

„Позвольте, то й оповім, — продовжала своє оповідання дівчинка. Мої мати, як ми стояли в тім лісі, пішли з верстов 4 до команданта по гроші за проданий скот. Продати мусіли, бо чим було кормити? Тимчасом вони забарились чомусь, а нас стражники забрали з ліса з поспіхом, бо казали, що роблять „наступленіє“ й тут прийдуть салдати. Відтоді, як розлучилися ми з матерю, так більше не побачились і певно, що вже більше не побачимось. Бо-ж ми зараз через день вертали з Москалями в наше село. Тож якби мати були здорові, до дому були-б трапили.“

„Ледви приїхали ми й дожидали повороту матери, захорів батько тяжко. Хати й обійстя свого ми не застали. Тільки чорні згарища. Примістила я батька в хаті одного Німця на кольонії, в хаті без вікон і дверей. Батькови ставало щораз то гірше. На другу ніч батько почали синіти й їх брали корчі. Прийшла та страшна ніч, якої ніколи не забуду. Батько говорили вже мало — та заєдно просили води. З ведро води випили вони сеї ночі. Та я вмучена двонічним стороженнем коло батька та перше невиспаними ночами в лісі заснула нещасна таки коло батька. Не судилось мені бути свідком смерті. Як я над раном проснула ся, батько лежали спокійні. Я рухаю їх. О Боже, вони вже небіщик. Страшно, дуже страшно стало мені. Ще тьма, а я сама коло вмерлого батька, як мене тут бачите. Той пустий, — показуючи на раненого брата, — пішов до сусідів Німців спати. А мені заєдно йде по голові думка, що я причиною смерті батька, бо коли вони просили води, я їм не подала тому, що заснула нещасна. Не знаю, чому, але я не плакала. Не мала сили плакати. Розплакалась аж тоді, коли зараз зрана приїхав той Німець, властитель хати, та сердився на мене, сварив, поганив, що я холерником, як він казав, йому хату запаскудила. Я не обізвалась ані словечком, бо що-ж я мала казати? Сіла біля батька та плакала, гірко плакала. Та так жалко було мені на серці, що не знаю, як я се витримала. Де-ж я мала з хорим батьком дітись? Чого-ж він так сердився на мене? Та-ж не прибуду ми. Тіло мого батька, що то господарем був на ціле село, що його люде поважали, що то ще тому місяць мали простору хату й усяке добро, здавалось, той Німець був би викинув з хати. Так сердивсь, так викрикував на мене. Я все то тоді зрозуміла, яка я нещасна, та знову плач мені заперло й я довго, довго молилась над тілом батька. Вкінці відїхав

Німець до іншої хати, а моєю журою стало похоронити тіло батька. Та як? Людей майже не було. В додатку надбігли салдати вигоняли мене, бо знов утікали. Але я сказала собі: Хочби смерть мені, а я тіла батька на поругу не zostавлю! Я мушу zostати ся похоронити батька. Про страх, що ваші війська йдуть, я й забула. Я пішла шукати, хто викопав би батькови могилу. Та де там! І говорити собі ніхто не дає. А я така вмучена була, що не чула ся в силі викопати могили для батька. Та не було іншої ради. Я вийшла з лопатою в поле. Там були могили двох ваших вояків, там почала я могилу мому доброму, любому батькови брати. Та жаль той, що беру своїми руками для рідного свого батька, якого я так любила, чи то вмученне не дало мені вже другої верстви брати. Я зовсім обезсилена, безпорадна опустила руки, сіла та знов плачу над своєю долею. Я, бачите, не маю ще тільки 16 літ. Мене шанували мої батьки як одиначку, а тут на мене вмучену в полі таке нещастє. Та, видко, Пан-Біг не забув за мене. З ліса йшов пастух нашого сусіда в село, якого господарі не забрали з собою. Його то я стала просити — благати, щоб хоч він не відмовив мені та вибрав могилу мому батькови. Та й той з початку відмовив ся, мовляв: „Тепер небезпечно, кулі туди йдуть“. — Аж коли дала йому рубля, який я недавно що придбала та складала на намисто, взяв ся сей хлопець копати гріб для мого батька“.

„Так сей рубель, який я довго-довго носила в отсій спідниці, який я на що інше ускладала, вирятував мене. Сей рубель опісля, як продала я коні, виміняла я та сховаю собі як дорогу памятку. Він нагадає мені ту мою веселу молодість, коли я собі при батькови й ненці його ускладала, він пригадає мені й той час, коли то тим рублем, хоч на що інше я держала його, зробила я останню прислугу мому батькови. Сього рубля не дала-б я нікому ні за що в світі“.

„Так ми з Остапом — так сей наймит звав ся — виесли тіло батька. Без домовини, без нічого. Де-ж й як могла я її розстарати ся. Замість дзвонів гуділи довкола гармати. Я хорошененько підстелила під батька їх убранне, в голову дала цвітів і своїми руками таки на своїх грудях я легенько спустила тіло батька в могилу. Остап засипував. Я молилась, не плакала. Не могла я чомусь плакати. Сама собі дивуюсь. — Сьогодні, бачите, там у полі за сим селом три хрестики на трьох свіжих могилах. Два з них ваших вояків. Третій я сама мому батькови зробила. І смерковий вінок я ще на могилі поклала. Правда, пане, що мають мої батько й ту честь межі вояками лежати. Тож правда, що вони не воювали, але таки вмерли від війни. Так я, пане, поховала свого батька. А моєї доброї матери, що також пила воду з тої самої калужі, не було й так кому поховати. Їх тіло zostало на сміх, на поруговище між чужими. Таке то я пережила за один місяць, а ваші вояки питають, чому я з ними не жартую. Так, пане, в мене тепер стільки рідні, що ось той, котрого лічите. Може колись дасть Бог пережити то нещастє, як що Господь Бог хоче мене чогось на сїм світі держати. Буду мати стільки всеї рідні та згадки, що родину, батька, матір я мала“.

Дівчина скінчила й замовкла. Видко, що глибоко відчула вона в своїй душі ту трагедію. Відчули сю драму і слухачі-вояки й відтепер інше про неї мають понятте, інший пошанівок для неї. По хвилі мовчанки дівчина гово-

рила далі. „Дай вам, Боже, панове, здоровля та щасливо до дому вернути, що коло мого брата так ви заходитеся. Ви такі добрі для нього, а я така бідна тепер, що немає в мене нічого, чим нагородити би вас“.

„Ну, а скажи мені, Єлисавето, — цікавий я був поспитати ще дівчину, — як то було з тобою далі, як похоронила ти батька? Як і де застали тебе австрійські вояки, як вони з тобою поводитись і що то за люде були?“

„Заки я впоралась з похоронами, наші вже були відіхали. Ваших ще не було. Я зробила порядок у хаті, де лежали батько, спалила солому, де вони лежали, обмила ся добре, бо знала, що батько вмерли на пошесть, сіла в тій самій хаті та думаю над своєю долею. Признаю ся, що хоч сама одна була як палець у цілій кольоні, то чогось прострах не думала я. В моїй душі були тепер інші чорні думки.“

Перед скликанням Думи.

Коли в часі останньої сесії Думи в Росії не було видно особливого одушевлення навіть і в найбільш націоналістичних міщанських шарах, то тепер цілу країну все більше опановує апатія, повна байдужність до всього, що не дотикає безпосередньо щоденного животіння. Се стверджує багато часописей, які разом з тим хочуть піднести духа російського громадянства палкими патріотичними писаннями. „Новое Время“ напр. у статі „Не дремли, Русь“ скаржить ся на недостачу посилок до армії, пишучи: „Ранійше в вітальні редакції не можна було пройти, так багато лежало там навалених купами жертв для армії, а тепер там пустеля, — стоїть якихось дві-три нужденні скриньки.“ Не багато жертволюбности показало російське громадянство, а ще менше довіря до державних фінансів і при підписуванні на останню російську позичку, ледви 10 % покрили приватні особи, решту мусіли перебрати на себе банки.

Запрошення послати своїх представників до воєнно-промислових комітетів російські робітники стрінули досить байдужно, а подекуди, як напр. у Москві, робітники показали ся настільки свідомими, що їх вибрані представники зложили свої мандати й відмовили ся тим самим приймати участь у працях воєнно-промислових комітетів.

Як багато людей втратила вже Росія на війні, доводить найкраще та обставина, що окремим розпорядком царя кличуть уже до військової служби хлопців, які в нормальних умовах мали-б ставити ся тільки в 1918 р. Як охоче йдуть молоді люде на війну, свідчить найкраще циркуляр, яким міністер внутрішніх справ приказує губернаторам негайно притягнути до військової служби тих учеників середніх і вищих шкіл, котрі ухилиють ся від служби, переходячи до інших середніх і вищих шкіл, які хоронять їх від війська, та заявив у своїм циркулярі, що такий перехід з одних середніх або вищих шкіл до інших не звільнює від війська.

Сильно прибиває настрої російського громадянства й небувала в Росії дорожня та недостача засобів поживи. Яких розмірів досягає сей останній, можна дуже добре бачити з того, що міністер внутрішніх справ предложив раді міністрів обявити цілий ряд губерній zagrożених голодом. Знаючи російську урядову термінологію, дуже легко зрозуміти, що там уже лютує голод.

Правда, що московський вузол, який звязав на довгий час рух більшої частини російських залізниць і причинив ся до відставки Рухлова, вже більше-менше розвязано, але се не дуже-то поправило лад на інших залізницях. На закавказьких залізницях згинуло 13 вагонів муки, післаних до Тифлісу, й не розшукано їх досі, не зважаючи на гострі прикази міністерства залізниць.

Сильно принижують настрої російського громадянства також і маси втікачів. „Р'вч“ пише, що втікачі передають

„За хвилию надіхав ваш вояк на коні. Пане, не повірила б я, що ся людина заговорила приязно таки нашою мовою. Питав за Москалями. А коли запитав, чого я така сумна, я показала йому могилу батька. Тоді він показав стільки доброго серця для мене, що пішов і приніс з сідла може останню свою коробочку з мясом і порадив мені, щоб я перейшла до сусідного села, де є жителі. Тут застала я свого дядька, в якого з братом живемо“.

Постановив я сю дівчину, яка може бути клясичним взірцем і доказом приспаної дійсної інтелігенції духа та краси нашого простого українського народу, по моїх силах освідомити й підвчити на позиточну для своєї рідні та суспільности українську хазяйку-патріотку,

Волинь, у жовтні 1915.

Мик. Ро...цький.

селянам ту паніку, якою вони захоплені самі. Се явище можна помітити в усіх губерніях, куди тільки приходять утікачі. З сим психологічним впливом утікачів на населення треба рахувати ся, бо воно може мати дуже сумні наслідки. Давленне громадянства правительством збільшує суспільну апатію. Так недавно відложено на невідомий час загально-російський з'їзд земств і міст; причім уряд заявив, що сучасний настрої у краю робить такий з'їзд неможливим. Розвязано також і центральний комітет кооперативів, яким припало важне завдання бороти ся з нестерпною російською дорожнюю. Секційний шеф міністерства внутрішніх справ Белецький заявив при сій нагоді цинічно, що діяльність комітету кооперативів дозволить ся, оскільки вони будуть займати ся своїми справами, а не збочувати на терен чистої політики.

Апатія й малодушність помічаєть ся й у рядах російських лібералів. У справі Думи говорить правительство з лібералами дуже рішучою мовою. „Р'вч“ пише: „Представники бюрократії твердять, що піднесення настрою Думи може причинити ся до її передчасного розв'язання, а се може дати зброю в руки тих, які ще не залишили думки як не про повне зліквідування законодавчих інституцій, то в усякім разі про скорочення їх компетенцій“. І на се ліберали похливно відповідають у тійже самій „Р'вч“. Ті, котрі вважають себе прихильниками Думи або показують себе тільки такими, рахуючи ся, навіть забагато рахуючи ся з умовами моменту, виставляють клич „берегти Думу“. А через те треба поробити заходи, щоб надати Думі поважний діловий характер, треба тепер відкинути від себе тенденцію покористувати ся бюджетом як зброєю. Прикриваючись сим старим кличем, виставленим ще по розв'язанню перших двох Дум, кадети відмовляють ся від усякої опозиційної політики й роблять усе, що хоче правительство, знижуючи законодавчу інституцію до „ступня першого ліпшого російського міністерства. До кадетів пристане певно й більша частина інших поступовців так, що поважної боротьби між представниками правительства й громадянства в наступній сесії Думи ледви чи можна ждати. Правда, трудники загрожують голосувати проти бюджету, коли правительство не дасть їм виговорити ся та сказати „всю правду Росії“; до них певно пристануть і соціальні демократи, але вони все-таки лишать ся в такій незначній меншості, що не зможуть зробити великих трудностей правительству. Зрештою правительство згоджуєть ся дозволити опозиції й подебатувати трошки, але тільки при зачинених дверях. Тому деякі часописі тепер уже називають наступну сесію „Думою зачинених дверей“. А щоб забезпечити себе зовсім супроти Думи, міністер фінансів Барк уже виготовив проєкт провести частину бюджету шляхом урядового розпорядку. — Дуже жваво готують ся до скликання законодавчих

палат чорносотенні організації. Перед скликанням Думи має відбутися з'їзд чорносотенних організацій, де має обговоритися їх тактика в наступній сесії. Звернули свою увагу на ласкаву увагу чорносотенці й на Державну Раду та стараються тероризувати її поступових членів, доказуючи злочинність приналежності до поступового блоку. Думські чорносотенці мають поєднатися з чорносотенцями з Державної Ради в цілях загальної координації своєї діяльності.

Світлій пам'яті старого товариша й приятеля О. Русова.

(Кінець).

В часі між 1868 і 1870-им рр. були наші стрічі з Олександром Русовим, коли він жив поза Київом, тільки короткі, через що й не зберіглося в пам'яті нічого більше замітного, зате ж в 1871 р., а особливо в 1872 р. зводилися наші розмови пораз частійше на українські теми. Прегарно тямлю день 30 мая 1872 р. Тої днини був у Києві Микола Костомарів й Ол. Русов предложив мені — я переходив тоді на четвертий курс — провести вечір з Костомаровим. Я й досі переживаю ту радість, яку викликала в мені ця пропозиція. Мені, що тоді ще, так сказати-б, тільки стихійно належав до української національної ідеї та читав Костомарова з поясненнями старика М. Максимовича, з котрим я пережив у Києві цілу зиму в одній хаті та котрому читав вечорами ізза слабости його зору, видалося чимось особливим побачити таку знаменитість і ще й до того в інтимнім гуртку. Вечір відбувся в приватнім мешканні, а уладила його — як опісля показалося — київська група Українців, об'єднаних у тайнім товаристві, що звалося „Громада“. О. Русов був уже органічним членом тої „Громади“ й, помітивши мене на кандидата до неї, підготовляв поступово до прийняття.

Дальші по сім два роки провів я осторонь від усяких громадянських справ; зима 1872/3 р. зійшла на підготовлювання до останнього іспиту в університеті, а зиму 1873/4 присвятив я зовсім на працю коло підготовлення викладів для гімназії, бо кождий, хто покінчить університет і бажає стати совісним учителем, повинен усе починати від азбуки та кождої години приготувати ся як ученик. Через те мій вступ до „Громади“, — річ очевидна, — проволік ся. Та все-таки я знав, що в тім часі „громадяне“ працювали в Києві дуже запопадливо: 1873-ого р. відкривається Південно-західний Відділ „Імператорського Російського Географічного Товариства“, між двадцять семи основателями котрого було 13 „громадян“; в 1874 р. при енергічній участі „Громади“ переведено в Київі одноденну перепись, тодіж таки, особливо від січня 1875 р. взяли громадяне в свої руки ведення часописі „Київській Телеграф“. У всіх тих справах брав О. Русов діяльну участь. У Південно-західнім Відділі Географічного Товариства виконував він у першій році по відкриттю обовязки провідника справ, читав реферат про кобзаря Остапа Вересая, який надрукував потім у першій томі „Записок“ Відділу, брав участь у комісії для складання програм, як збирати географічні, етнографічні й статистичні матеріали. В часі приготувань до одноденної переписи був О. Русов членом порядкуючого комітету. Коротко кажучи, О. Русов, як людина молода, енергічна та цілою душею віддана ідеї, всюди являвся справжнім трудящим робітником, що не обмежується тільки гарними словами та патетичними промовами, до яких у нього не було ніколи охоти.

Збільшення чорносотенства ледви чи може наблизити мир, якому противиться не тільки й сам царь, що знаходить ся зовсім під впливом „чудотворця“ Распутіна, але збільшення чорносотенної реакції безперечно збільшує загально-російську апатію, яка ранійше чи пізнійше мусить допровадити до кінцевого розгрому самодержавної Росії.

М. Троцький.

Сам Олександр Русов дає в своїх споминах про Павла Чубинського („Українська Життя“ 1914 р. ч. 1) прегарні ілюстрації до вище сказаного. Треба напр. познайомити Київ і наукові круги з кобзарем Остапом Вересаем — от і звертається ініціатор сеї справи Чубинський до О. Русова: „Хай він поживе в тебе, а ти запиши в нього весь репертуар його пісень!“ „Невжеж можна сказати щось проти такого приказу? — говорить О. Русов. „Я записую не тільки пісні й думи, але також і його життєпись“. . . Або являється „Громаді“ потреба закупити право на видання творів Т. Шевченка. І ось той самий Чубинський рішає, що Русов, як молода ще людина, поїде в село Кирилівку й привезе звідтіля братів Тараса Григоровича, з котрими й треба буде полагодити справу. Й О. Русов, як сам про се свідчить, бере відпустку в директора І гімназії, в якій він тоді вчителював (1878 р.), їде поштовыми кінями до Звенигородки й Кирилівки та привозить Тарасових братів до Києва, де й зроблено умову купна-продажі, яку — додамо до слів Русова — він сам підписав за неграмотного Осипа Шевченка.

Коли в другій половині 1874 р. О. Русов, не можучи вже довше зносити учительської марки Толстовського режиму в класичній гімназії, пішов у відставку та переїхав на життє до Петербурга, його безпосередня участь у громадянських справах — очевидна річ — перервала ся та не перервали ся його звязки з нами, тим більше, що в Києві постійно стрічали ся справи, для яких треба було також і підмоги Петербуржців. Споміж таких справ вистане вказати на видання за кордоном у Празі повного тексту Шевченкового „Кобзаря“ та зазначити, що виконання сеї справи поручено О. Русову, аби зрозуміти, як важкі та в кождім напрямі відвічальні ролі мусів на себе брати той щирий громадянин. Деякі подробиці сього видавництва розповів сам О. Русов (в „Україні“ 1907. кн. 2), тільки він при своїй скромності передає куди не все з перепон, яких йому прийшло ся зазнати протягом цілорічного побуту в Празі (від весни 1875 до весни 1886), коли то печатав ся „Кобзарь“ у двох томах.

Покинувши учительську діяльність, О. Русов більш за все, хоч не виключно, став інтересувати ся статистичними працями, в яких, як зрештою в усім іншій, проявила ся його енергічна й безупинна роботящість і безсумнівна талановитість удачі. Я не причасний до статистичних робіт і в тій області не мав сливе ніякого контакту з Олександром Русовим, через те я не познайомлений ближше з тим, що діяло ся в його життю в рр. 1876—80, тим більше, що в тім часі він жив поза Київом. Та ось настає Лоріс-Меліковська весна. Під ту пору Русов осідає знов у Києві. Живо малюється перед моїми очима невеличка квартира при Костельній вул., де щоденно збирав ся під вечір невеличкий

гурток близьких співробітників часописі „Трудь“. Її дійсним редактором був О. Русов, а офіційним видавцем Г. Корчак-Новицький, який сльиве ніколи не являв ся на наших зібраннях. Та воно й не дуже дивне. Я тямлю, як тоді оповідали, що Корчак-Новицький купив у Києві дім, а що в тім домі містила ся також друкарня хазяїна, то він до речі купив і її, а що при друкарні видавано малу газетку, то він собі сказав: Хай і газетка буде моєю власністю! І саме ся газетка дала в Лоріс-Меліківську весну привід деяким громадянським діячам (певне знаю про участь О. Р. Ліндфорса) подумати про можливість сотворення в Києві поступового органу з поважним змістом, який був би виразником означених ідей правового ладу, а зокрема являв ся-б також оборонцем української національної справи. Важка була задача тої невеличкої часописи „Трудь“, яка — настільки тямлю — мала право появляти ся три чи чотири рази на тиждень — важка через те, що матеріяльних засобів у неї не було, співробітників ще менше, а в результаті й не багато передплатників. Конкуренція з часописю „Заря“, яка мала тоді в Києві дуже великий збут й яку дуже добре поставлено матеріяльно, була не можлива, не говорячи вже й про „Кієвлянин-а“, з котрим й не приходило ся конкурувати, бо се була часопись протилежного бігуна. Олександр Русов, посвячуючи весь свій вільний час і всю енергію на редагування часописи „Трудь“, находив ся постійно в розпучливім положенні: немає статей! Співробітники поприбційно дати матеріял, та на тім справа й кінчаєть ся, постійних платних співробітників при газеті немає, а міжтим звідусіль приходить ся чути докори, що часопись не цікава, що дає мало матеріялу і т. ин. Як сьогодні, вириває перед моїми очима хвиля з ранку 26 лютого ст. ст. 1861 р. „Шевченків день“. Приходжу до Олександра Русова, а він зі сльозами в очах, з піднятими в гору кулаками, кричить до мене: „Що се таке! „Заря“ повнісінька статей про Тараса, а в нас чорт ма, нічого!“ І справді в числі „Зарі“ був цілий ряд статей про Шевченка, написаних людьми близькими до редакції „Трудь“, а в самім „Труді“, який уважано за орган, правда, тоді ще дуже дезорганізованих Українців, не було сльиве нічого. Й таких переживань випало на долю О. Русова не мало...

В тімже періоді та в тій самій квартирі біля Костельної вулиці сходили ся в Олександра Русова ще й інші збірки, а саме словарна редакція. Хоч Русов був уже в тім часі асекураційним статистиком і з фільольогією розпрощав ся, все-таки не міг відмовити ся від тої роботи, яка тоді йшла в Києві коло зложення українського словаря, та в історії робіт коло того словаря, який вийшов потім у київській редакції зпід пера Бориса Грінченка, записано імя О. Русова поруч з головними робітниками.

Із моєї подорожі по зайнятих українських землях.

Мені приходило ся переходити пограничним етнографічним поясом українських земель у Росії, починаючи від околиць на схід від Івангороду через Люблинщину й Сідлеччину та через Білу до Берестя Литовського, а звідси в сторону Дорогичина й даліше на північ і на схід через найдаліші на північ висунені українські села. Відкладаючи докладне звідомлення з моєї подорожі до спокійніших часів, коли зможу використати свої записки й подати їх у викінченій

Наступає довгий період неприсутности Русова в Києві; зпершу працював він як статистик у херсонській, харківській і полтавській губернії (сльиве через усі 80 рр), а описля по розгромі полтавських статистиків, зробленім Плевє, йому nolens-volens (хоч не хоч) доводив ся жити в Петербурзі, де задля заробітку пішов на службу до транспортного й асекураційного товариства „Надежда“. За весь той час, то-б то до половини 1900 рр., ми стрічали ся з ним тільки коротко, себто тоді, як він на якийсь час заїздив до Києва, або як мені доводило ся бувати в Петербурзі, та посередно було мені відомо про його постійну причасність до громадянських справ загалом, а зокрема до українських. Як тільки стала виходити „Кієвская Старина“ (1882 р.) аж до закінчення її в 1907 р. під назвою „Україна“, був Русов постійним, безплатним співробітником журналу, не вважаючи на те, що в його особистім життю бували важкі фінансові хвилі.

В міру того, як я відтворюю в пам'яті більше замітні випадки з громадянського трудящого життя Олександра Русова, напрошують ся щораз нові сюжети, в котрих вирісуюєть ся ясною фігурою вид „Сапі-ангела“, як у дружнім осередку називано звичайно сю виїмкову по своїй вдачі людину. Переважна часть нових сюжетів звязуєть ся в моїй тямці з фактами, які відносять ся до українства, а тим часом Олександр Русов по походженню Великорос (батько його родом з Костроми, а мати з Кавказу). Він сам називає себе в своїй статі: Какъ я сталъ членомъ „Громады“ („Укр. Жизнь“ 1913 ч. 10) зовсім справедливо українофілом, а не Українцем. І ось останнє друковане слово сього Великороса по походженню, а Українця по духу було питанням, повним турботи: „Чи є життє українського народу та чим воно проявляєть ся?“ („Украинская Жизнь“ 1915 р. чч. 8—9). Не чуючи нізвідкіля голосу від імени українського народу, навіть у державній Думі, Покійник питав: „Чи життє сього народу дійсно завмерло, чи се може тільки хвилеве непорозумінне, котре по покінченню війни буде рішене та вияснить ся?“

Пізнаю тебе в сїм питанні, старий друже й товаришу! Через ціле життє віддавав ти себе всім серцем на службу ідеї, яка тебе одухотворювала, й се зовсім природно, що на схилку літ прийшлось тобі поставити се питання, бачучи, як руйнуєть ся все те, в що ти вірив та до чого молив ся. Не дїждав ся ти відповіді на своє долею призначене питання, як не дїждуть його й ті нечисленні вже твої приятелі, що близькі тобі віком.

Прощай! Земля тобі пером!*

В. Науменко.

* Отсі спомини про пок. О. Русова передаємо в перекладі з „Кієвської Мисли“ ч. 286 за сей рік.
Яр. В-ий.

формі, хочу тут поділити ся з читачами тільки деякими вражіннями.

Наперед що до етнографічної границі. Оскільки я міг переконати ся, йде вона місцями далеко даліше на захід, ніж се приймаєть ся дотеперішніми вченими й російською статистикою. Українські оселі та дрібні острови української людности я стрічав доволі далеко поза граничною етнографічною лінією, зазначеною на мапах Величка, Нідерле,

Флоринського й ин., й як що повоенні обставини на се по-звolyають і не змінять складу людности через виселюванне, заборони повороту, колонізацію і т. д., треба буде конче при помочи окремої експедиції прослідити й накінець усталити сю мало знану або місцями спірну українсько-польську границю.

Між польськими кореспондентами з поля війни є загальний нахил зачислювати пограничних Українців до Поляків, головнo з причини католицьких, а властиво уніятських симпатій людности, а часами також наслідком припадкового вживання польської мови в зносинах із польською людністю. Що до останнього, то наша людність українсько-польського погранича присвоїла собі, правда, вживанне польської мови, вважаючи польську мову панською, та співає навіть часто мішані польсько-українські пісні, які нам почасти й відомі з записей польських етнографів. Одначе все те робить ся тільки в зносинах з Поляками: дома ті самі люде говорять тільки по українськи. Лише місцями можна подибати випадки, що молодіж під впливом церкви пробує говорити по польськи, коли батьки ще твердо тримають ся своєї рідної мови. Се стрічав я навіть у таких місцевостях, що відорвані від звязку з одностайною українською територією або сильно перемішані.

По українськи говорять очевидно й Українці латинського обряду, що наслідком нерозумної політики російського правління та страху його перед мазепинською унією перейшли до латинської церкви.

Польські священики, використовуючи уніятські симпатії людности, потрапили загорнути тисячі українських душ під свою опіку, але не вепіли зробити з них Поляків, не вважаючи на найсильніші заходи. Всі виводи польських кореспондентів про Поляків-уніятів у тих сторонах мають таку саму вартість, як подібні докази про „римо-католицьких“ Поляків-селян на Україні, Буковині, Гуцульщині і т. д. Щойно тепер можуть польонізаційні заходи латинських священиків принести більші успіхи.

Українська людність полишила ся тільки денекуди на місці. В деяких околицях її зостало ся доволі багато й вічне голошення про очищення „польської“ землі не має ніякої підстави, але багато сіл справді опустошило або в части

або таки зовсім. Се одначе стало ся не тільки наслідком примусової евакуації, розпорядженої адміністративними й військовими властями. Тут завинило багато саме польське духовенство, але про се ніде не згадувало ся. Коли тільки в червні настала непевна пора, зачало польське духовенство приватно між людьми, а при кінці й публично з проповідницької агітації за вивандруванням „православних“ до Росії. Латинські священики страшили, як се я сконстатував у декількох селах, варварствами (!) ворожих військ, оповідали нестворені речі й радили людам „православної віри“ втікати чим скорше. Се могли Поляки робити тим лекше, що їх положення в часі війни значно поправило ся. Рівночасно всюди, навіть з проповідницької, ширило ся вістку, що Полякам і католикам нічого не станеть ся й тому повинні всі католики лишати ся на своїх господарствах. Що все те робили польські священики не на приказ властей, а тільки з власної охоти й для власних цілей, се зовсім очевидне й се найкраще видно з того, що потім писали польські кореспонденти. Досить, що селяне в значній мірі вибрали ся з дому, а ті, що лишили ся, набрали такого поважання перед латинською, себто польською вірою й польською мовою, що просто бо-ять ся признавати ся до православ'я й говорити по українськи. Оскільки до того причинили ся австрійські власти, які для порозуміння з людністю вживають польської мови, й яку тут роллю відіграли польські леїоністи, не мав я нагоди переконати ся.

Одначе факт зостаєть ся фактом, застрашена українська людність боїть ся признавати ся до українства й калічить по польськи. В однім селі, в яким, як я знав, жили самі Українці й де була православна парохія, обсаджена, що рідко, свідомим і діяльним Українцем, ніхто не хотів мені відповідати по українськи. „Де-ж тут у вас Українці?“ — питаю далі трьох молодих ще господарів. „Чому-ж ви калічите по польськи, коли я питаю вас по вашому!“ Люде замяли ся й щойно по якимсь часі один з них відважив ся сказати, що він звичайно говорить так, як я, але тепер мусить по польськи, бо боїть ся, щоб йому не зробили чого. Се потвердили й його товариші та розповіли потім докладнійше про способи польської агітації. Те саме трапило ся мені також у селі К. в околицях Пинська.

І. З. К.

Вісти.

Кооперативні школи з українською викладовою мовою в Полтавщині.

На з'їзді заступників кооперативних товариств полтавської губернії ухвалено 9 жовтня заснувати з приводу п'ятидесятилітнього ювілею кооперативної ідеї окремі школи з українською викладовою мовою.

З приводу виходу в Софії брошури д-ра Цегельського.

Брошуру д-ра Цегельського, видану „Союзом визволення України“ в відповідь на брошуру Романчука, широко анонсувала в Росії „Прикарпатская Русь“ (ч. 1692) з звичайними для сеї газети (тепер вже покійної) увагами про українську небезпеку.

„La Revue Ukrainienne“ в Росії.

Український журнал у французькій мові, видаваний у Льозанні п. з. „La Revue Ukrainienne“, на разі доходить свобідно до Росії й його потують газети та журнали в списках надісланих книжок.

Заборона в Росії „Вістника С. В. У.“ й „Кобзаря“, виданого „С. В. У.“ в Відні.

„Книжная Летопись“ Головної Управи в справах друку подає під ч. 2331, що відділ чужоземної цензури заборонив поширення в Росії: „Вістник Союзу визволення України“, ч. 11—12 і „Кобзарь“ Шевченка, вип. I. Відень 1915. З сього виходило-б, що инші, бодай попередні числа „Вістника“ дозво-

лено ширити в Росії, а в дійсности „Вістник“ тільки припадково дістаєть ся до Росії легальною дорогою, через пошту, бо численні посилки до редакцій і приватних осіб повертає цензура.

Засуджений Українець.

Матроса Рижика, що брав участь у повстанню „Потьомкіна“, засудив воєнний суд у Севастополі по його добровільнім повороті до Росії на дворічну вязницю.

Бібліотека акад. Корша.

Вдова по акад. Хв. Коршу подарувала цілу його цінну бібліотеку петербурзькій Академії Наук під умовою, що книжки будуть окремо переховуватись у бібліотеці першого відділу в шафах імені Корша. Тимчасово бібліотека зложена в будинку московського університету, бо тепер годі її перевезти до Петербурга.

Що в Росії найскорше потрібне?

З нагоди задуманого прилучення до Києва села Деміївки й присілка Забайковя з Байковою горою „вияснило ся“, що передовсім треба буде завести для Деміївки окремий поліцейський участок із одним приставом, його заступником і секретарем, 5-ма околочними надзорцями й 30-ма городовими, для чого випаде на рік 16.975 руб. видатку. Такої суми Деміївка не матиме, тому в сій справі „першої ваги“ треба буде ввійти в переговори з київською городською управою.

Арештовані Галичане.

У Москві робив американський консул заходи в прокуратора тультського окружного суду увільнити інтернованих Галичан, що сидять у тультській тюрмі. Прокуратор відхилив усі заходи й відповів, що Галичан не можна увільнити, поки галицький генерал-губернатор не повідомить прокуратора про причини, через які інтерновано Галичан. Консул має намір просити генерал-губернатора дати відповідні пояснення прокураторови тультського окружного суду.

Російські звірства.

Виїзна сесія одеського суду в Винниці засудила на вісім місяців тюрми начальника прокурівської тюрми Вершовського за систематичне знущання над арештантами, навіть над тими, що находилися в шпиталі.

Російські панслависти против Українців.

На черговім славянськiм обіді під предсідательством генерала Скугаревського пані Саморупо-Неустровва в своїй промові звернула увагу на те, що між австрійськими та російськими Поляками заходить деяка різниця, а саме та, що австрійські Поляки русофоби разом з Українцями утворили своє кубло в Києві.

З Києва.

З Києва вивезено далі в середину Росії 3000 Українців. Між ними є 800 студентів й учеників зі Львова й інших галицьких міст.

Подорожінне землі.

„Вістникъ Сельскаго Хозяйства“ подав з початком сього року таку картину підвищення цін на землю на Україні:

В курській, полтавській, херсонській й інших губерній ціни зачали дуже сильно підскакувати вгору, в моголівській губ. землю просто розхоплювали. Великий зріст цін на землю видно найкраще з дат, зібраних у серці України, в полтавській губернії, де ведеться докладна статистика. І так піднеслися ціни на землю (в рублях):

	до 50 51—100 понад 100		
	десятина		
В 1906 р.	284	272	258
” 1907 ”	280	269	258
” 1908 ”	284	293	283
” 1909 ”	305	279	304
” 1910 ”	328	309	328
” 1911 ”	369	357	345
” 1912 ”	420	423	382

Приймаючи ціни 1906 р. за 100, піднеслася ціна землі в 1912 р. в усіх трьох категоріях (9050 дес., 51—100 дес. і понад 100 дес.) на 148 рубл., 156 р. і 148 рублів. За шість літ піднеслася ціна малих і великих маєтків 48—56%. З виїмкою малого спаду в 1907 р. бачимо безнастанний зріст цін, які чим ближше до нас, тим стають вищі й вищі та перед самою війною безпечно підскакнули ще більше вгору. Вартість десятини малої посілости в часі між 1908—1909 р. зросла на 21 руб., в 1909—1910 р. на 23 р., в 1910—1911 на 41 р., а в часі між 1911 і 1912 р. аж на 51 рублів. Бачимо з того, що ціна землі в полтавській губернії, а так само й на цілій Україні зростає в такій пропорції, що її ніяк не догонить справдішня видатність землі. Ціни на землю давно вже перейшли її дійсну вартість і се видно не тільки на російській, але й на австрійській Україні.

Аграрні розрухи на Україні.

Виїзна сесія харківської судової палати в Сумах розбирала від 4 до 6 падолиста справу 43 селян з села Нижньої Сироватки, котрих обвинувачувано в озброєнім повстанні против уряду на ґрунті примусового розділу селянської землі. Справа мала такий перебіг. Коли селяне довідалися, що уряд хоче відрізати від громадської землі декілька шматків й оселити там пару багатів, сильно обу-

рилися. На базарі в Сироватці зібралося до 12 тисяч селян і почали поводити ся досить грізно супротив уряду. Місцева поліція повідомила селянство, що розділу не переведеться. Але не зважаючи на обітницї уряду, за якийсь час приїхали до Сироватки інженери з поліцаями, щоб перевести той розділ. Але до 500 жінок, озброєних кілками, лопатами й сапами, напали на інженерів і розігнали їх. Декілька днів пізнійше покликано до села більші відділи поліції та стражників. Тоді їх було замало. Натопв обляг сільську управу, стиснув двох поліцаїв, що стояли на ганку, й дістав ся до управи. Управу страшно зруйновано. Селяне повибивали вікна й озброєні відломками вікон й иншим, що попало під руку, вбили двох багатів, які хотіли осісти на виділеній землі, та покалічили справника й декількох стражників. Декільком стражникам пощастило ся пробити ся через натопв і втікти. Незабаром покликано більші відділи поліції й війська та придушено розрухи. Трьох оскаржених засуджено на 2 роки вязниці, одного на пів року, двадцять одного на час від трьох до вісьмох місяців. З десятиох жінок засуджено 6.

Сумнівна поміч.

В Ростові над Доном, куди день-денно переходять тисячі українських утікачів з Поділля й Волині, настановив земський союз одного лікаря для перегляду вагонів з утікачами й уділовання лікарської помочі. Лікар, маючи перед собою безконечний ряд возів, ледви має час обігти всі вагони й запитати, чи є недужі, але й се не приносить бажаної користі, бо лікар питаєть ся по московськи, а втікачі з Волині й Поділля не розуміють слова „больной“ і не відкликають ся, хочби були не знати які хорі. Про се доносить Мар. Анчарова в „Р'фчи“ (з 20 жовтня 1915, ч. 276), обговорюючи страшні недостачі помочі втікачам.

Протекція Алексинського.

Яке „значінне“ добув собі д. Алексинський у Франції своїми статтями в обороні Росії й напастями на всіляких сепаратистів, видно з характеристичної дописи д. А. Воронова з Парижа до „Кіевской Мысли“ (ч. 262 з 4 жовтня н. с.). Д. Воронов із ще одним товаришем їхав до Женеви в журналістичних справах на французький паспорт. Швейцарські власти не робили ніяких трудностей, зате французький пограничний комісар заховав ся гірш російського пограничного жандарма й не хотів навіть припустити до себе, коли довідав ся, що в подорожних немає російського паспорта. Й були-б бідні публіцисти може й завернули, якби д. Алексинський своєю візитною карточкою та числом свого журналу „Россия и Свобода“ не переломив усіх сумнівів комісара й не освободив обох журналістів.

Пісенька „Нового Времени“.

„Новое Время“ з 25 жовтня с. р. дає виїмки з дописи „Русск. Мысли“, в якій передають ся й поясняють ся оповідання деяких утікачів із Галичини. Сі „пояснення“ такі дивні, що не зашкодить навести дещо для розвеселення читачів. Кореспондент оповідає, що „Мазепинці-Українці“ опирають ся на Польщі та змагають при їхній помочі здобути самостійну державу. Вони помагають Польщі злучити ся, а за те дістануть „обединену“ Україну з гетьманством, з університетами в Києві та Львові. Се викликало в противагу — „руській“ рух. Начала ся боротьба. Українці стали закладати читальні „Просвіти“. Молодіж у „Просвіті“ організувала ся в „Січ“ й усі „Січовики“ пішли добровольцями за Австрію. „Русекі“ стали відкривати „читальні ім. Качковського“, а молодіж лучила ся в „віча“ (!) і т. д. Українські новобранці, в липні перед війною співали пісню, початок якої виглядає ось як:

*Не пора, не пора,
Москалеві, „ляхаві“ служити,
Но пора Україні „бити“ і т. д.*

Заклик до громадян у справі опіки й допомоги нашим землякам-полоненим з російської України.

Президія „Союзу визволення України“ закликає отсим наше громадянство до збирання жертв на задоволення культурно-духових потреб наших земляків, що перебувають як полонені з російської армії в таборах воєнно-полонених в Австро-Угорщині.

Число полонених-Українців усе зростає (в одній Австро-Угорщині їх буде вже більше ніж 150.000), а ще швидше зростають їх насущні потреби мати в руках рідне друковане слово. До „Союза“, котрий від довшого часу заощікував ся задоволенням отсих духових потреб своїх земляків, звертаєть ся через Червоний Хрест усе більше й більше, як окремих одиниць, так і цілих гуртів полонених з проханням надсилати всілякі книжки й комплетувати українські бібліотеки. На се потрібно все більше й більше матеріальних засобів.

Полонені мають право числити в своїм положенню

Німецька преса про українську справу.

Німецька преса відносить ся далі з великими симпатіями до Українських Січових Стрільців. Загальну увагу звернули на себе останніми часами жінки, котрі борються в рядах У. С. Стрільців. Так дня 13 серпня принесла „Neue Freie Presse“ допись воєнного кореспондента, визначного угорського письменника Франца Мольнара, п. з. „Дівчата-вояки в розстрільній“. Допись починаєть ся гарним вступом про Укр. Січ. Стрільців. „Всі говорять тут з великою любовю й пошаною про се військо, зложене по найбільшій часті з університетських студентів, яке здобуло собі зокрема заслуги в найтяжкій розвідчій службі. Вони всі є добровольцями й носять звичайні мундтури піхотинців. Їх відзнакою є крім їх безмірної хоробрости синьожовта кокарда, яку носять на шапці.“ Як особливість у січовім війську підносить автор те, що в його рядах борються ся побіч мушин жінки, які сповняють ту саму службу, що й їх товариші, та дістають навіть медалі за хоробрість. Тут виводить він перед читачем ряд постатей січових стрільців, подає їх характеристики й описи їх воєнних пригод. Перед очима читача пересуваєть ся гарно змальована постать Софії Галечко, далі Олени Степанівної, Ірини Кузівної, Ганни Дмитерко, Павлини Михайлишин й Ольги Підвисоцької. Статя кінчить ся піднесенням гарних відносин поміж стрільцями й їх товаришками. — Сю статю передрукували в скороченню часописи: „Prager Tagblatt“ з дня 20 серпня п. з. „Дівчата в Січі“, „Vossische Zeitung“ з дня 21 серпня п. з. „Дівчата-вояки“, „Breslauer General-Anzeiger“ з дня 24 серпня під тим самим заголовком. Цілий ряд статей присвячено в німецькій пресі Ірині Кузівній. Довші статі про неї п. з. „Героїня українського легіону“ подали: „Neue Freie Presse“ з дня 10 жовтня, „Neuigkeits-Weltblatt“ (Відень) з дня 11 липня, „Wiener Bilder“ з дня 18-го липня (з портретом Кузівної), „Illustriertes Wiener Extrablatt“ з дня 20 серпня (з вступною ілюстрацією), „Neue Illustrierte Zeitung“ (Відень) з дня 30 липня п. з. „Українська героїня“, „Grazer Tagespost“ з дня 8 липня п. з. „Жінка-герой в українськім легіоні“.

Віденська часопись „Neues 8 Uhr Blatt“ принесла в часах з дня 11, 12, 13, 14, 15 й 16 серпня шість статей пера Івана Боберського п. з. „Український легіон над Дні-

на поміч цілого рідного громадянства. І „Союз визволення України“ певний, що наш патріотичний загаль щедро підпре сю важну національну справу.

Жертви потрібні, як у грошах, так і в книжках й інших друках. „Союз“ просить надсилати твори красного письменства (наших клясиків), пердусім повне видання творів Шевченка, різні популярні видання для народу (видавництва „Просвіти“), кооперативні й хліборобські книжки та періодичні видання, драматичні твори, збірники пісень і ноти до них, різні шкільні підручники на українській мові, річники українських тижневників і місячників, портрети українських діячів і т. п.

Усі жертви просимо надсилати на адресу адміністрації видань „Союза“: Wien, VIII., Josefstädterstraße 79, II. Stiege, Tür 6.

На посылках і грошевих переказах надписувати: „Для полонених“.

стром“, в яких на основі оповідання січового офіцера представлені бої У. Січ. Стрільців від кінця мая аж до серпня. Ілюстрована віденська часопись „Das Interessante Blatt“ з дня 1 липня принесла статю п. з. „Український легіон“, в якій подана коротко історія основання й організації Січ. Стрільців і представлена участь у воєнних операціях з окремим піднесенням боїв коло гори Маківки. До статі додані три ілюстрації з життя стрільців і портрет пок. сотника Кліма Гутковського.

Швайцарська часопись „Basler Nachrichten“ з дня 10 червня помістила статю свого кореспондента п. з. „Унімецькій полудневній армії в Карпатах“. Автор описує м. ин. працю коло укріплень в околицях села Головецька (Стрийщина) й пише далі так: „Тут зустрічаю я також першого Українця. Отсі австрійські Українці змагають ураз зі своїми земляками в Росії до спільної самостійної держави. З вибухом війни злучили ся вони в легіони та зорганізували ся в одноцільні баталіони. Між ними є багато студентів, а також чотири молоді дівчата. Одна з них довела навіть до фельдфебля та здобула собі на Маківці медалю хоробрости.“

Опис свята декоровання двох стрільців медалями хоробрости в віденській стрілецькій касарні подали часописи: „Reichspost“ з дня 21 липня п. з. „Відзначенне двох легіоністів“, „Neues Wiener Tagblatt“ з дня 27 липня п. з. „Відзначенне українських легіоністів“, „Neuigkeits-Weltblatt“ (Відень) з дня 1 серпня під таким самим заголовком. Часопись „Neues Wiener Abendblatt“ подала з дня 12 червня спис 49 відзначених укр. стрільців і вояків п. з. „Відзначені Українці“. Той самий спис подали дня 13-го червня часописи: „Neues Wiener Journal“ і „Pester Lloyd“. Поданий давнійше приказ генерала Фляйшмана з гарячим признанням для наших стрільців за їх геройства в битві на горі Маківці подали ще часописи: „Bohemia“ (Прага) з дня 18 мая п. з. „Геройські вчинки українського легіону“ та „Reichspost“ з дня 12 мая п. з. „Українські стрільці.“

Про гостину наслідника престоло арх. Кароля Франца Йосифа серед У. С. Стрільців у липні с. р., в часі якої архикнязь висловив ся з великим признанням про хоробрість стрільців і становище українського народу, подали довші

замітки часописи: „Reichspost“ з дня 25 серпня п. з.: „Наслідник престола серед українських легіонерів“, „Kölnische Volkszeitung“ з дня 14 серпня п. з. „Про Українців“. Ся остання разом з заміткою про депутацію укр. парламентарних представників у намісника Колярда. — Часопис „Kölnische Zeitung“ з дня 20 серпня приніс статтю п. з. „Український легіон“. Є се спростованне українського пресового бюро на статю, поміщену для 18 серпня в сій часописи п. з. „Галичина перед війною“, в якій було сказано, що український наряд дав австрійській армії 120 добровольців.

Про буковинських гуцульських добровольців приніс статтю часопис „Bukarester Tagblatt“ з дня 3-го червня п. з. „Український корпус гуцульських добровольців“, в якій подані інформації про Гуцулів і представлена історія зорганізованя гуцульських добровольців і їх участь у буковинських боях. — Також уся австрійська преса подала багато заміток з приводу зранення та відзначення команданта гуцульських добровольців, секційного радника д-ра барона С. Василька. — Часопис „Pester Lloyd“ з дня 27 червня помістила допис воевного кореспондента Макса Розенберга п. з. „У гуцульськїм стрілецькїм рові.“ Автор описує житте гуцульських добровольців, які по прогнанню московських військ з буковинських гір мусіли зійти за ними на доли та перемінити питому їм гірську партизанську боротьбу на боротьбу в стрілецькїм рові.

Дня 13 серпня приніс статтю часопис „Reichspost“ п. з. „Українські герої“, в котрій описані геройські чини українського 58 полку піхоти, який рекрутуєть ся з населення повітів: Станіславів, Надвірна, Богородчани, Городенка й Товмач.

Ту саму статтю подали часописи: „Neuigkeits Weltblatt“ (Відень) з дня 27 серпня п. з. „Українські герої 58 п. п.“, „Union“ (Прага) з дня 17 серпня під тим самим заголовком. — Часопис „Neuigkeits Weltblatt“ з дня 8 серпня подала п. з. „В 20-ім році тричі відзначений“ життєпис українського пугсфїрера Павла Гречуха й опис його геройських чинів. До статі доданий портрет Гречуха. Крім того подали про нього замітки часописи: „Illustrierter Wiener Extrablatt“ з дня 1 липня п. з. „Відзначення Українця“, „Mährisch-Schlesischer Correspondent“ (Берно) з дня 1-го липня під тим самим заголовком. У статі „Виправа уланів“ подає віденський „Fremdenblatt“ з дня 19 червня опис пригод патрулі 4 полку уланів, зложеної з 11 уланів-Українців.

Уся преса подала також приказ головної воевної команди, в якій піднесено з признаннем поведенне українського ополченця Івана Маличенка з Малехова, пов. Жидачів, що не хотів присягати на вірність цареві. Зміст сього приказу находимо м. ин. в часописах: „Neues Wiener Abendblatt“ з дня 21 і 28 серпня, „Reichspost“ з дня 21 серпня, „Österreichische Volkszeitung“ (Відень) з дня 21 серпня, „Illustriertes Wiener Extrablatt“ з д. 20 серпня, „Oberösterreichische Volkszeitung“ (Рід) з д. 3 вересня. — Замітку про житте відомої української дівчини Рузі Сенюк з Рави Руської, раненої минулого року шрапнелем у стрілецькїм рові, яка перебуває у лічничій місцевості Фесляв, подали дня 3 серпня часописи: „Neues Wiener Tagblatt“, „Deutsches Volksblatt“ і „Neues Wiener Journal“.

Рубрика переслідуванне Українців в околицях, зайнятих російськими військами, виказує в німецькій пресі далі багато статей і заміток. Так віденська часопис „Neues 8-Uhr Blatt“ помістила в числах з дня 23 й 24 липня дві статі воевного кореспондента М. Вальдмана п. з. „Жиди й Українці в часі російського пановання в Галичині“. Автор підносить, що хоч особито терпіли всі загально під російським панованнем, то одначе „як групи виїнято зпід закона тільки Жидів й Українців“. Против Українців піднято боротьбу, щоб їх винищити під формою розпорядків, диктованих воевними потребами. Причини сього лежать у внутрішніх російських політичних

відносинах. „Велика часть ненависти, з якою відносить ся Росія супротив австрійсько-угорської монархії, має свою причину в національній свободі, яку мають Українці під габсбурзьким скиптром... Московщина й українство виключають себе зовсім; їх противенство є питаннем політичної сили, порішенне якого означає знищенне одного з противників на величезнім просторі від Карпат аж до Чорного моря“. Далі представляє автор нищенне української культури в Галичині, переслідуванне, арешти й заслання Українців, насильне ввведенне православа і т. д. „Ferro ignique (вогнем і мечем) нищено кожний ступінь українського життя. З цілої української інтелігенції у Львові zostało ся ледво двадцять осіб, — решта на Сибірі та в російських тюрмах“. Статя кінчить ся змальованнем радости українського та жидівського населення з приводу відбиття Галичини.

В часописи „Wiener Allgemeine Zeitung“ з дня 8 липня подає воевний кореспондент Марк Крієр сильветку бувшого генерального губернатора Галичини гр. Бобринського та дотикає його відношення до Українців. „Коли Бобринський був у Петербурзі на відпустці — читаємо в статі — і царь запитав його про захованне місцевого галицького населення супроти Росії, відповів Бобринський, що всі, з виїмкою Українців, заховували ся льояльно“. Віденська „Arbeiter-Zeitung“ з дня 2 липня принісєть п. з. „У львівській вязниці“. В часі російської інвазії“ оповіданне Львовянина д-ра Коркеса про його арештованне й побут у тюрмі в часі російської інвазії. Оповідач згадує про арештованне Українців і своїх товаришів недолі з одної тюремної келії др. Вол. Охримовича, др. Миколу Шухевича й інших.

Де кілька статей про переслідуванне гр.-кат. церкви в Галичині в часі інвазії находимо в часописи „Reichspost“. Дня 16 червня принісєть вона статтю п. з. „Українське католицьке духовенство в боротьбі з православною пропагандою“. У статі поданий переклад дописи зі Зборова, поміщеної в русофільськїм „Голосі Народа“, з наріканнем на перешкоди з боку „мазепинців“, які мусить поборювати „общерусска“ ідея в Галичині. В дописи підносить ся зокрема непримирне становище укр. духовенства проти православної пропаганди.

У статі п. з. „Переслідуванне греко-католицького духовенства Москалями“, поміщеної тамже в числі з д. 11 липня, подане широке спростованне на заяву російського посла при Ватикані, що в Галичині Москалі не вивезли як закладника ніодного духовного. У спростованню подані докладні відомости про арештовання й заслання серед укр. доховенства в Галичині. У статі п. з. „Російське переслідуванне католиків в Галичині“, поміщеної дня 20 липня в тій самій часописі, поданий переклад статі з краківського „Glosy narod'y“, в якій представлено м. ин. насильне заводженне православа по українських селах. Широку статю на ту саму тему помістив у берлінськїй „Vossische Zeitung“ воевний кореспондент др. Ріхард А. Берман п. з. „Релігійна диктатура Москалів у Львові“. Автор розповідає про заслання митрополита Шептицького, російську господарку в гр.-кат. церквах, ширенне православа й т. ин. — Ту саму статтю подали п. з. „Терпіння Українців“ часописи: віденська „Die Zeit“ з дня 8 серпня та „Kronstädter Zeitung“ (Кронштат, Угорщина) з дня 12 серпня.

Довші звістки про долю митрополита Шептицького подали часописи: „Reichspost“ з дня 20 серпня п. з. „Вістка від митрополита графа Шептицького“, „Fremdenblatt“ з дня 20 серпня п. з. „Митрополит граф Шептицький“, „Neues Wiener Tagblatt“ з дня 21 серпня п. з. „Письмо інтернованого митрополита графа Шептицького“, — всі три з нагоди письма митрополита до одного знайомого Українця. З нагоди 50-літніх уродин митрополита подали статі часописи: „Reichspost“ з дня 29 липня, „Deutsches Volksblatt“ (Відень) з дня 29 липня, „Neuigkeits Weltblatt“ (Відень) з дня 29 липня. — Часопис „Kölnische Volkszeitung“ з дня 30 липня подала статтю п. з. „Обходженне

з митрополитом графом Шептицьким“. Крім того було багато дрібніших звісток про долю митрополита по цілій пресі. Часопись „Linzer Volksblatt“ з дня 6 червня подала портрет митрополита.

Дня 2 червня помістила „Reichspost“ статтю п. з. „Невдалі пляни російських шкільних властей“, в якій представлено заходи російських властей коло русифікації східно-галицьких шкіл. Та сама часопись подала дня 12 червня п. з. „Українські діти в Галичині“ переклад статі Александра з „Р'єчи“ про його розмову з українськими дітьми в Товмаччині. До перекладу додана довша замітка від редакції. Дня 27 липня подала знов та сама часопись п. з. „Російський православний єпископ рабівником“ переклад статі з „Нового Слова“ та „Свободи“ про подвиги єпископа Евлогія та про московську господарку в Галичині.

Часопись „Wahrheit“ (Лінець) приносить д. 13 серпня в статейці п. з. „Терпіння українського гімназиста в часі російського пановання“ оповідання молодого гімназиста, який утік з московських рук у дорозі на Сибір. Та сама часопись обговорює в числі з д. 11 червня в статейці п. з. „Вивоження українських сиріт до Росії“ масове забирання укр. дітей у Галичині російськими властями задля виховування їх у Росії на ворогів власного народу.

Берлінська часопись „Germania“ з д. 8 червня приносить статтю п. з. „Настрій населення у Львові“ в якій між иншим говорить ся про положення українського населення у Львові в часі російської інвазії. „Доля Українців — читаємо в статі — є ще більше гідна пожалування... Вони сподівали ся дожити того, що одного дня за помічю Австрії повстане велика українська держава, яка мала-б обіймати всю Україну“. Автор представляє нищентне українського життя у Львові, закриті часописей, розв'язання інституцій і каже далі: „Положення Українців є отже зовсім инакше як Поляків, мова і народність котрих признані. Яка буде доля Львова? Коли глядіти на нього як на столицю українських галицьких провінцій, а передовсім як на осередок українського життя, то зрозуміє кождий, які причини мала-б Росія задержати його, щоби зробити з нього російське місто та задати рух, який загрожувє її єдності“.

З нагоди увільнення Львова помістила д. 31 липня часопись „Silesia“ (Тешин) статтю пера д-ра Карла Герлянда п. з. „З увільненого Львова“. Автор обговорює русофільську пропаганду у Львові перед війною, яка завдяки легкодушности деяких польських кругів розжила ся широко в гостиннім „городі українського князя Льва“ та при помочи „Прикарпатської Руси“ й „Слова Польського“ розпущала по всіх закутинах краю отруу зради й зіпсуття. Не зважаючи на се, велика часть населення зостала ся незіпсованою. „Передовсім певними зостались Українці, на яких в часі миру надто мало звертали увагу“. Але сих певних людей вивезено до Росії, а передовсім „чесного, геройського українського митрополита гр. Шептицького, що не хотів навіть позірно відректи ся свого цїсаря“. Автор сподієть ся, що в часі російської інвазії Львів очистив ся з русофільської гнилі. У статі п. з. „Проходи по Львові“, поміщеній д. 7 липня в „Arbeiter Zeitung“, малює автор, воєнний кореспондент Франц Гендер, свої вражіння з увільненого Львова та згадує про переслідування Українців і Жидів. Статя п. з. „Увільнення Львова“, поміщена в „Neue Freie Presse“ з д. 23 червня дає між иншим образ нищення української культури в часі російської інвазії. Штетинська часопись „Ostsee-Zeitung“ з д. 29 червня приносить статтю пера воєнного кореспондента Вальдмана п. з. „Увільнений Львів“, в якій описано між иншим, як українське населення Львова витало побідні австро-угорські війська. Часопись „Steyrer Tagblatt“ з д. 3 липня подає у статі п. з. „Сім місяців під російським панованням“ лист Василянина з монастиря в Лаврові, в якій описана господарка Москалів у василіянськїм монастирі.

Часопись „Reichspost“ з д. 24 серпня подала п. з. „У знищенім повіті Чесанів“ переклад дописи з „Укра-

їнського Слова“ з увільненого чесанівського повіту. У статі п. з. „Зрабовані скарби“, поміщеній в часописи „Neues Wiener Journal“ з д. 6 липня, дає автор, воєнний кореспондент Микола Лазарь, опис „Національного Музею“ ім. митрополита Шептицького та зрабованого Москалями Ставропигійського музею.

Часопись „Reichspost“ з д. 14 серпня подає в статі п. з. „Московські насильства в українській громаді“ урядовий протокол про господарку Москалів у селі Топорівцях на Буковині. Той самий протокол подала дня 14 серпня віденська „Arbeiter Zeitung“ п. з. „Російські звірства“. Та сама часопись помістила д. 24 серпня статтю п. з. „В Томську на Сибірі“, в якій підносить автор, що до сього міста засилав російський уряд у часі мира людей, підозрілих в українстві, та що в часі війни вислав він туди з Галичини багато „зрадників славянства“, — як у Росії називають Українців“. Крім того німецька преса подавала багато дрібніших вісток про переслідування Українців у Галичині, арештування, заслання й т. ин.

Часопись „Neue Freie Presse“ принесла в днях 24, 26 й 27 червня три знаменні дописи воєнного кореспондента, визначного німецького письменника д-ра Людвика Гантгофера, п. з. „Східний фронт“. У сих дописах малює автор свої вражіння з побуту між українським населенням на галицько-буковинській границі в Святинщині. „Серед чудового краєвиду — пише він у першій дописі — я побачив нарід, який мені подобав ся. Ні, се слово каже замало. З кождою годиною зростав у мене подив для пишної раси української породи“. Тут описує автор з одушевленням фізичні прикмети тамошнього українського населення та твердить, що в народі, котрий визначає ся такою тілесною красою та шляхотністю рухів, мусить лежати схована також висока внутрішня здібність, яку треба розбудити й вивести на денне світло. „А скільки доброї, здорової й обіцюючої раси є в якомсь народі, се найвиразніше можна пізнати по його дітях. Я рідко коли бачив в якій стороні світа, котру я пізнав, таку задивляючу масу гарних, захоплюючих своєю принадністю дітей з приязним виглядом і веселими очима, як тут на пограничю Галичини й Буковини“. Далі підносить автор почуття чистоти й ладу в тамошніх мешканців. У другій дописі описує автор пожар українського села, запаленого від бомби, киненої з російського літака. Симпатичними рисами змальоване заховання мешканців у часі сього пожару, які м. ин. покидають ратованне свого майна, щоби виратувати від загину гніздо бузька. В третій дописі подає автор приклади, як українське населення витав побідні австрійські війська. Всі три дописи написані по мистецьки.

Часопись „Neues Wiener Journal“ з д. 21 серпня подала статтю посла А. Лукашевича п. з. „Від італійського до східного воєнного терену“. Автор дає опис життя українських збігців у Каринтії й Країні та подає свої вражіння з подорожі по Гуцульщині, жителі котрої велалили ся хоробрістю в боях з московським найзником. „Evangelisches Gemeindeblatt für Galizien und die Bukowina“ приніє дня 15 серпня допис, в якій підчеркуєть ся неохитність українських селян у часі російської інвазії. Й загалом преса містила часто звістки про льоальне заховання українського населення та подавала описи поодиноких епізодів з часів інвазії, що свідчать про патріотичне поведіння Українців. Так м. ин. принесла часопись „Reichspost“ з дня 27 липня нотатку п. з. „Смерть тернопільського гімназійного директора“. В нотатці описана трагічна смерть дир. Романа Цеглянского, який покінчив ураз зі своїм сином сямовбійством, а не уступив перед московською силою. — У статейці п. з. „Вчинок молодого Гуцула“, поміщеній в ч. 6. часописи „Neue Illustrierte Zeitung“, описаний один епізод із часів битв у карпатських горах, що свідчить про патріотичність населення.

Усі важніші часописи подали опис патріотичної маніфестації українського населення мармароського комітату на Угорщині, владженої д. 29 липня на засіданню муніци-

пального віділу в Сиготі. Находимо про те статейки м. ин. у часописах: „Die Zeit“ з дня 31 липня, „Reichspost“ з дня 31 липня, „Neues Pester Journal“ з дня 30 липня, „Pester Lloyd“ з д. 30 липня. — Про подібну маніфестацію українського й румунського населення з д. 19 мая читаємо довшу статю в „Pester Lloyd“ з дня 20 мая, „Neue Freie Presse“ з д. 21 мая.

В часописи „Fremdenblatt“ з д. 3 серпня поданий п. з. „Наслідник престоло в Устю Зеленим“ опис святочного прийняття арх. Кароля Франца Йосифа українським населенням у тім містечку. В статейці „Цісарський день у Заліщиках“ подає часопис „Reichspost“ з д. 31 серпня опис урочистости цісарських уродин.

Часопис „Neue Freie Presse“ з д. 4 червня подала нотатку п. з. „Українські жертви з Америки“ про складки американських Українців на заповомовий фонд для галицьких братів. — Про інтернованне всіх Українців у Канаді подали звістку часописи: „Pester Lloyd“ з дня 27 липня, „Die Zeit“ з д. 27 липня.

Про революційні заворушення на російській Україні подавали літом часописи багато вісток. Берлінська часопис „Local Anzeiger“ з д. 4 липня подала нотатку про заворушення в Києві, Одесі й ин. містах. Сю нотатку передрукувала ціла німецька й австрійська преса. Подібні вістки про заворушення на Україні були в часописах: „Politisches Volksblatt“ (Будапешт) з дня 5 липня, „National Zeitung“ (Берлін) з д. 27 липня, „Deutsche Tageszeitung“ (Берлін) з д. 26 липня, „Neuigkeits-Weltblatt“ (Відень) з д. 10 липня й інших. Часопис „Sarajevoer Tagblatt“ принесла д. 6 червня статю п. з. „До положення на Україні“. У статі стверджується на вступі, що український нарід був майже одинокий у Росії, який по вибуху війни не виступив з ніякими заявами лояльності супроти російського правительства, почім іде представлення протиукраїнських репресій у Росії.

Голосним відгомном у цілій німецькій пресі відбилися заяви й маніфестації Українців з приводу побідного походу союзних військ на сході. Так між иншим подали текст телеграми „Союзу визволення України“ до німецького цісаря з приводу зайняття Холму та відповіді на неї часописи (всі з 17 або 18 серпня): „Hannoverscher Courier“, „Magdeburgische Zeitung“, „Tägliche Rundschau“ (Берлін), „Hannoverscher Anzeiger“, „Der Tag“ (Берлін), „Berliner Tageblatt“, „Vossische Zeitung“ (Берлін), „Deutsche Warte“ (Берлін), „Bulgarische Handelszeitung“ (Софія). Текст телеграми, висланої „Союзом визволення України“ з тої самої нагоди до генерала Макензена, та його відповідь подали часописи (всі з 6—12 серпня): „Neues Wiener Journal“, „Deutsches Volksblatt“ (Відень), „Ostdeutsche Rundschau“ (Відень), „Reichspost“, „Deutsche Presse“ (Відень), „Teplitzer Zeitung“, „Vossische Zeitung“ (Берлін), „Norddeutsche Allgemeine Zeitung“ (Берлін), „Schlesische Zeitung“ (Вроцлав), „Berliner Lokal Anzeiger“, „Neue Badische Landes Zeitung“ (Маннгайм), „Der Tag“ (Берлін), „Hamburger Fremdenblatt“, „Strassburger Post“, „Marburger Zeitung“, „Leipziger Tagblatt“, „Bukarester Tagblatt“, „Osmanischer Lloyd“, „Rumänischer Lloyd“ (Букарешт), „Der Bund“ (Берно швайц.), „Pester Lloyd“, „Neues Pester Journal“, „Arbeiterwille“ (Грац), „Frankfurter Zeitung“, „Neue Freie Presse“, „Die Zeit“.

Дальше загально подала німецька преса текст телеграми укр. парламентарного заступництва в Австрії до наслідника престоло з приводу відбиття Перемішля та відповідь на неї, текст телеграми укр. духовенства до арх. Фридриха з того самого приводу, текст телеграми укр. парламентарного заступництва в Австрії до ген. Бем-Ермолі з приводу здобуття Львова й відповідь на неї, звідомленне з засідання Загальної Укр. Ради з д. 23 червня (по здобуттю Львова), звідомленне з засідання Загальної Укр. Ради з д. 13 серпня з приводу побідного походу союзних військ на території російської України, тексти телеграм, висланих з тогож засідання до австрійського цісаря, наслідника престоло й арх. Фридриха та відповіді на них. — Вкінці преса подала опис маніфестації

віденських Українців перед воєнним міністерством і німецьким консулятом у Відні з д. 23 червня з приводу здобуття Львова.

Про життє наших збігців в українським таборі в Імінд з описом усіх таборових уладжень подали довші статі часописи: „Reichspost“ з д. 27 липня, „Neue Freie Presse“ з д. 27 червня, „Neuigkeits—Weltblatt“ з дня 29 червня, „Tagesbote aus Mähren und Schlesien“ (Берно) з д. 31 липня, „Der Dorfbote“ (Будвайс) з д. 28 липня. Всі статі мають заголовки „Українське місто в Долішній Астрії“.

Про концерт у честь Тараса Шевченка, владжений українськими збігцями в Відні д. 27 мая, подали довші фахові рецензії часописи: „Neue Freie Presse“ з д. 4 червня, „Neuigkeits—Weltblatt“ з д. 1 червня, „Neue Illustrierte Zeitung“ з д. 5 червня. Часопис „Arbeiter Zeitung“ помістила д. 6 червня з того приводу статю про українську музику п. з. „Українська народня музика“. З приводу концерту Тараса Шевченка, владженого укр. колонією в Медлінгу під Віднем, появили ся статі в місцевих часописах: „Mödlinger Zeitung“ з д. 20 червня, „Mödlinger Deutsches Wochenblatt“ з д. 27 червня й „Mödlinger Nachrichten“ з д. 4 липня.

Часопис „Prager Tagblatt“ з д. 1 липня подала п. з. „Українська боева пісня“ переклад пісні, зложеної проф. І. Пулюєм у честь У. С. Стрільців з нагоди їх геройських чинів у боях на Маківці. До перекладу додані пояснення про історичну пісню „Гей, не дивуйте“, з якої взяті перші слова нової боевої пісні. Празька „Bohemia“ подала д. 30 мая п. з. „Українська народня пісня“ переклад одної пісні пера М. К. Лейпи.

У статейці п. з. „Українське духовенство“ подає „Reichspost“ з д. 1 червня інформації про гр.-кат. церкву, її організацію та згадує про переслідуванне укр. духовенства в Галичині в часі російської інвазії. „Neue Freie Presse“ з д. 20 червня приносить п. з. „Допись з українських кругів“ спростованне репрезентації гр.-кат. духовенства мильних тверджень воєнного кореспондента Людвика Гангофера про „російське“ населенне Галичини.

Ілюстровані часописи подавали часто ілюстрації з галицькими типами й краєвидами, воєнними сценами з галицького терену й ин. І так напр. берлінська часопис „Die Woche“ з 3 липня подала шість краєвидів з карпатських околиць з гарною статуєю п. з. „Образки з Карпат“. Багато ілюстрацій подавали також віденські часописи „Wiener Bilder“, „Das Interessante Blatt“ і „Neue Illustrierte Zeitung“.

Вкінці треба згадати багато бібліографічних заміток і рецензій німецьких брошур про українське питанне. Так віденська часопис „Ostdeutsche Rundschau“ принесла в числі з д. 18 червня довшу рецензію праці шведського письменника Іустава Стеффена п. з. „Війна й культура“, в якій обговорюється також подрібно українське питанне. — Часопис „Wiener Zeitung“ подала в числі з д. 18 червня рецензію німецької брошури Дм. Донцова. Рецензію праці Ол. Барвінського п. з. „Австро-Угорщина й українське питанне“ подали часописи „Innsbrucker Nachrichten“, „Deutsches Volksblatt“ (Відень) і „Freudenthaler Zeitung“. — Віденський „Fremdenblatt“ подав дня 8 серпня замітку про працю д-ра Євгена Левицького п. з. „Україна, Українці й інтереси Німеччини“. „Augsburger Postzeitung“ з д. 29 мая подала знову замітку про другу брошуру тогож автора п. з. „Україна—життєвий нерв Росії“. Рецензію брушури Кароля Нецеля „Самоетійність України як одинокий ратунок перед російською небезпекою“ находимо в часописи: „Freudenthaler Zeitung“ з д. 12 мая. „Ostdeutsche Rundschau“ помістила довшу рецензію брошури Еккергарда Остмана п. з. „Чужі народи Росії“. — Мюнхенська часопис „Das Jüdische Echo“ з д. 6 серпня подала довшу замітку про брошуру Рудницького, Донцова й Кушніра. — Віденський журнал „Allgemeines Literaturblatt“ з мая подала довшу рецензію німецького видання Граматики укр. мови проф. Смалъ Стоцького й Гартнера та малої граматики Смалъ Стоць-

кого (видання „Göschel“). Автор, проф. віденського університету Вондрак, стоїть, на жаль, на становищі єдинства української й російської мови. — Часопис „Münchener Neueste Nachrichten“ з д. 19 мая помістила широку рецензію на брошуру п. Ручки „Французькі соціалісти й війна“. — Короткі замітки про укр. воєнну літературу подали ще часописи: „Deutsches Volksblatt“ (Відень) з д. 23 мая, „Sozialistische Monatshefte“ (Берлін) з д. 10 червня, „Neue Illustrierte Zeitung“ з д. 5 червня.

Бібліографія.

Денис Коренець. Короткий огляд української історії. Бібліотека „Свободи“. Ч. 1. Відень, 1915. Стор. 218. Ціна 50 сот.

Отся коротка історія України являєть ся відбиткою з фейлетонів „Свободи“, що виходила в Відні. Автор коротко переходить минуле України від найдавніших часів до сьогодні. Ужиток широким масам улєкшує поділ на короткі розділи з такими заголовками: Передне слово; Українська земля й український нарід. Велике київське князівство. Поділ київської держави. Галицько-волинське князівство. Татарський наїзд. Внутрішнє життє княжої доби. Наші землі в злуці з Литвою й Польщею. Борьби проти литовсько-польського поневолення. Люблинська унія. Козаччина. Козацькі війни. Козацькі порядки. Церковні справи на Україні. Петро Конашевич Сагайдачний. Нові борьби на Україні. Богдан Зиновій Хмельницький. Руїна. Лівобічна Україна. Іван Мазепа. Занепад козацького ладу й українського життя на лівобережній Україні. Зруйнованне Запорозької Січи. Державний лад Гетьманщини. Правобічна Україна. Українські землі під Росією й Австрією. Роки 1848—1876. Найновіші часи. Подані розділи вказують, на що автор положив більший натиск, а що в брошурі не нашло відповідного узгляднення. Більше уваги треба було присвятити культурному розвиткови української нації, напр. першому загально-українському відродженню XVI—XVII вв. і т. ин. Книжечка ілюстрована. Додані три карти: київського князівства в XI—XII ст., держави Романовичів і земель, заселених Українцями. Ціна недорога.

Мобілізаційні закони і розпорядки. 1. Про евіденційні коні. 2. Про воєнні чинитьби. 3. Про воєнний додаток для родин змобілізованих. З поясненнями і взірцями подань. Видавництво товариства „Просвіта“ у Львові, ч. 377. Львів, 1915. Стор. 96. Ціна 1·50 кор.

Отсей підручник видала на часі львівська „Просвіта“, щоб дати змогу австрійським українським хліборобам пізнати ті обовязки й права, які накладає в часі війни держава на тих, що не беруть участи в війні. Для лекшої орієнтації подані по кождім законі в додатку коротенькі пояснення з взірцями подань і зголошень. Кождий громадський уряд повинен закупити сю книжечку, щоб мати змогу подати всім інтересованим громадянам потрібні в сїм напрямі вказівки. Для селян книжечка рішучо задорога, а й для нашої сільської інтелігенції в таких прикрих часах, як теперішні, заллатити 1·50 кор. за 96 стор. друку мал. 8° прийдеть ся тяжко, тим більше, що є се виданне „Просвіти“, котра повинна піти на зустріч потребам свого народу в кождім часі.

Комітет уладження концерту в честь Шевченка в Відні

просить усіх тих Пань і Панів, що перебувають у Відні та співають у хорі, ласкаво зголосити своєю участю у пробах мішаного хору до концерту в честь Шевченка. Зголосити ся треба письменно (карткою) з поданням своєї докладної адреси до „Christian Herold Komitee“ (для концертного комітету) Wien
..... VIII. Langedasse 5, Hochparterre.

За концертний комітет:

Радник двору Й. Каранович,
голова.

Ос. Залеський,
секретарь.

Виходить що-дня рано. **Діло.** Видає: Вид. Спіл. „Діло“.

Редакція й Адміністрація: Львів, Ринок ч. 10. —
Експедиція: вул. Руська ч. 1.

Начальний редактор: Василь Панейко.

Передплата

	в Австро-Угорщині,	за границею.	у Львові
місячно	2·40 К	2 К
чвертьрічно	7.— ”	6 ”
піврічно	14.— ”	20 К	12 ”
цілорічно	28.— ”	40 ”	24 ”

Зміна адреси 50 сот. Ціна примірника у Львові 6 сот., поза Львовом 8 сот., на зайнятих територіях 5 коп.

Українське Слово.

Політична, економічно-суспільна
— й літературна газета. —

ВИХОДИТЬ ЩО-ДНЯ У ЛЬВОВІ.

Видає й відповідає за редакцію: др. Сидір Голубович.

Адреса редакції й адміністрації: Львів,
Руська 3; експедиції: Бляхарська 11.

Умови передплати:

У Львові:		У краю і державі:	
На рік	К 18.—	На рік	К 24.—
На півроку	” 9.—	На півроку	” 12.—
На чверть року	” 5.—	На чверть року	” 6.—
На місяць	” 2.—	На місяць	” 2.50

Ціна одного примірника 6 сот., по-за Львовом 10 с.

До наших читачів і прихильників.

Просимо всі грошеві посилки, — як передплату на часописи Союзу, плату за книжки, жертви на ціли Союзу, на Січових Стрільців, на полонених і т. д. — посилати виключно на адресу адміністрації, а не Президії чи поодиноким її Членів, рівночасно зазначаючи на переказах чи окремою карткою, на яку ціль посилаєть ся.

Президія „Союзу визволення України“.

Зміст: Організуємо коляду борцям за Україну. — У. С. С. Ієдетюк. Перша жертва. — Микола Олока. Памяти підхоружного У. С. С. Михайла Вербняка. — Б. Лелкий. Листи Катрусі 1—4. — Мик. Ро...цький. Вже більше в мене родили немає. — М. Троцький. Перед скликанням Думи. — В. Науменко. Світлій памяти товариша й приятеля О. Русова. — І. З. К. Из моєї подорожі по зайнятих українських землях. — Вісти: Кооперативні школи з укр. викладовою мовою в Подтавшині. З приводу виходу в Софії брошури д-ра Цегельського. „La Revue Ukrainienne“ в Росії. Заборона в Росії „Вістника С. В. У.“ й „Кобзаря“, виданого С. В. У. в Відні. Засуджений Українець. Бібліотека акад. Корша. Що в Росії найскорше потрібне. Арештовані Галичане. Звірства. Рос. панслависти проти Українців. З Києва. Подорожніє землі. Аграрні розрухи на Україні. Сумнівна поміч. Протекція Алексинського. Письма „Нов. Вр.“ — Заклик до громадян. — Німецька преса про укр. справу. — Бібліографія.